

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

ZVEZEK 3. - LETNIK II.

1904

VSEBINA.

Alojzij Gradnik: Prišlo je solnce	65
Matejka: Usoda	65
Zofka Jelovškova: Nada	66
Bogumil Vošnjak: Brez tradicij	71
Simon Gregorčič: Stoj, solnčece, stoj	72
Jos. Rusin: Moja misel	72
Alojzij Gradnik: Tam zunaj je solnce	72
Prof. dr. Jos. Tominšek: Smeri našega pravo- pisa in pravorečja	74
Olčev Igo: Roman umetniškega samouka	77
Dr. J. C. Oblak: Zlatorog	81
Ivan Cankar: Novela doktorja Grudna	83
A. Kristan: Petr Bezruč	87
C. Golar: Iz težkih časov	91
C. Golar: Vlizija	91

Listek	92
------------------	----

Književnost:

Silvin Sardenko: V mladem jutru. — Oton Zupančič: Cez plan. — Slovenska šolska matica. — V. V. Latišev. — F. Fidler. — Rudolf Vrabl: Izgubljena sreča.

Gledališče in glasba:

Kralj na Betajnovi. — Slovenska opera. — Nova opera. — Koncert Jaroslava Kociana. — Češki pevski kvartet. — Ruska gledališča v Moskvi in Petrogradu.

Umetnost:

Ganglov „Valvasor“. — Razstava konkurenčnih načrtov za cesarjev spomenik.

Naše slike:

Srečko Magolič: Iz trnovskega predmestja. (Umetna priloga v tribarvnem tisku.) — Jos. Douba: V baletni šoli. (Umetna priloga.) — Zima v gozdu. — Ferdo Kovačević: Iz zagrebške okolice. — Dunaj: Vseučilišče. — Robert Frangeš: Ovce. — Maks Liebenwein: Bazar v Sarajevu. — Leon Arndt: Drvar. — Prof. Tomaš Stetky: Na Otavi. — Oton Zupančič. — Ivan Cankar. — Sv. Peruzzi: Načrt za cesarjev spomenik.

Oglasi priporočila vrednih domačih tvrdk.

E. Hammerschmidt-a nasl.
Madile, Wutscher & K^o
trgovina z železnino
in kovinskim blagom
Ljubljana, Valvazorjev trg 6.

Brata Eberl, Ljubljana
slikarja napisov in lakirarja, deko-
racijska, stavbena in pohištvena
pleskarja. — Delavnica: Igriške
ulice št. 8. — Telefon 154.

Brata Eberl, Ljubljana
tovarna oljnatih barv, laka in fir-
neža z električno gonilno silo.
Trgovina in pisarna: Miklošičeve
(Frančiškanske) ulice 6.

J. J. KANTZ
I. ljubljanska pekarna na par.
Centrala: Rimska cesta 16

Prodaja na debelo in drobno,
vsakdanja pošiljatev po pošti.

Najmoder-
nejša oprava!

Pristni rženi kruh
Krompirjevi kruhi
Belo pecivo
Fino pecivo
Dvopeka
Bisquit

Strogo
higijenično!

Zobozdravnik
dr. Alojzij Praunseis
ordinira od 8.—12. in od 2.—6. ure, ob nedeljah
in praznikih od 8.—12. ure
v Ljubljani, Marijin trg 3.
Plombira zobe, vstavlja nove umetne zobe in zo-
bovja, leči zobne in ustne bolezni.

ALOJZIJ VODNIK
kamnarski mojster v Ljubljani, Kolodvor-
ska ulica št. 32 nasproti predilnice.
Plošče za pohištva z tu- in inozemskih
marmorjev. Zaloga grobnih spomenikov,
mozaičnega tlaka in porfirja. Delavnica
splošnih kamenarskih proizvodov.

HAVRE - NEW-YORK
Francoska prekomorska družba
Najkrajša črta — 6 dni!
Vozni listi in pojasnila v koncesijonirani
potovalni pisarni Ed. Šmarda v Ljubljani
Dunajska cesta 6.

GRAMOFONI

so pristni z varstveno znamko „Pisoči
angelj“, katere prodaja zastopnik

RUDOLF WEBER

urar v Ljubljani
Stari trg št. 16.

Bratje Novakovič

Prodaja v steklenicah in
pisarna:

Ljubljana,
Stari trg št. 15.

lastniki vinogradov
na otoku Braču in
v Makarskem pri-
morju v Dalmaciji

Skladišče in prodaja na
debelo

Spod. Šiška
Vodnikova cesta.

priporočajo svoja domača, izvrstna namizna, dezertna, krvna, črna,
rudeča in bela

dalmatinsko žganje,
tropinovec, dalmatinski vinski konjak in dalmatinsko olivno olje,
po neverjetno nizkih cenah.

Razpošilja se
v posodah po 100, 300 in 600 litrov. — Kdor pošlje svojo posodo dobi vino mnogo
ceneje. — Vsorci in ceniki zastoj in poštnine prosto.

Josipina Schumi

tovarna sladčic in kanditov

v Ljubljani.

Vsakovrstne času primerne pred-
mete, kakor:

čokolado,

Vse v izborni kakovosti ter po
kolikor mogoče nizki ceni.

Privatna naročila izvršujem točno ter le proti poštnem povzetju.

Priporočam p. n. čast. gosp. trgovcem
in slav. občinstvu svojo največjo, naj-
cenejo zbirko sladčičarskih izdelkov.

fine bonbone,
pecivo itd.

DRAGOTIN HRIBAR

Tiskarna

Založna knjigarna
Knjigoveznica

LJUBLJANA.

Trgovina s papirjem
pisalnim in risalnim orodjem ter
glasbenimi potrebščinami.

Sklad šolskih knjig in molitvenikov na debelo in drobno.
Zaloga poslovnih knjig in tiskovin.

I. kranjska tvornica pletenin in tkanin

DRAGOTIN HRIBAR v Ljubljani.

priporoča cenjenim gg. trgovcem in kramarjem v mestu in na deželi svoje izdelke, kakor: nogavice, rokavice, gorenjske jopiče, gamašne, otročja oblačilca, telovnike za gospode in lovske telovnike itd. — Blago najboljše kakovosti, cene nizke, postrežba točna.

Slavnemu občinstvu v Ljubljani pa najuljudneje priporočam v nakupovanje omenjenih predmetov

tovarniško zalogo v Šelenburgovih ulicah 13.

Kdor kupi enkrat ostane gotovo zvest naročnik mojih izdelkov.

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrť leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana na 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna ————— petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. —————

Lastnina in tisk D. Hribarja v Ljubljani. — Odgovorni urednik Anton Gregorec v Ljubljani.

pisani tudi ostali deli pentalogije v tej obliki, dvomimo, da najde Miletić vsaj dve gledališči, ki bosta imeli dovolj dekoracij in osobja, da vprizorita tako delo. Obžalovali bi torej, ako bi ostala Miletićeva epohalna pentalogija le v knjigi, saj bi se namen njegovega dela izvršil potem le deloma. „Knjižnih“ dram velike literarne in narodne vrednosti imajo Hrvati že dokajšnje število. Zato želimo, da poda Miletić, mož velike gledališke rutine in rafiniranega literarnega okusa, slovanskim odrom drame, ki jih bomo igrali z vžitkom in veseljem! Gotovo pa je, da je Miletićeva pentalogija po svojem sujetu eno izmed največjih del hrvatskega slovstva in da je stopil Miletić med prvake hrvatske dramske literature.

—i.e.

UMJETNOST.

Jan Nowopacký: Obrazi z Alp. V posljednjem času je zopet prodrlo v javnost ime zaslužnega, polpozabljenega slikarja Nowopackého. Ta simpatični umetnik, osemdesetletni starček, je obrnil lanskega leta z razstavo svojih zbranih del zopet pozornost javnosti na svoje bogato slikarsko življenje. V pravkar izdani publikaciji, podaja izbor krasnih naših alpskih pokrajin, polnih naravnega življenja in svežosti, v jako dobrih reprodukcijah.

TEHNIKA.

Železnica na Mont Blanc. Ni še dodelana genialno osnovana železnica na 4167 m visoko švicarsko goro Jungfrau v Bernskem pogorju in že je izdelan načrt za železnico, ki naj nas popelje na najvišjo točko vse Evrope — na Mont Blanc. Ko so leta 1889. hkratu kar trije inženirji nastopili z različnimi načrti za železnico na Jungfrau, je strmel ves svet nad tako drzno namero, in malokdo je verjel v izpeljivost vsega načrta. Pa le malo časa še, in vsakdo bo mogel udobno priti v to kraljestvo večnega snega, v katero je leta 1812. prvič stopila človeška noga. To je bilo delo Švicarjev. Sedaj pa nastopajo Francozi, ki hočejo z lahkoto dostopnega napraviti mogočni Mont Blanc, ki tvori v Savojskih Alpah mejno točko med Francijo in Italijo in dosega višino 4810 m, ki tedaj preseza Jungfrau še za 643 m. Načrt je napravil Saturnin Fabre in ga je že potrdilo francosko ministrstvo. Železnica-vzobnica se bo vzpenjala od savojske strani v dolžini 17-6 kilometrov, ker ima gora od te strani najbolj dostopno formacijo. Pogon bo elektriški in sicer se bo dobivala potrebna vodna moč za izvajanje elektrike iz reke Arve, ki pada na dotičnem mestu 45 m visoko in ki daje 10 kubičnih metrov vode v sekundi. Ta reka bo dala toliko elektriške moči, da se ne bo uporabljala le za pogon železničnih vozov, marveč tudi za razsvetljavo in kurjavo vseh železničnih objektov. Začetek železnice je nameravan v višini 900 m pri savojski vasi les Houches v dolini Chamonix, konec, kot peta postaja pa 250 m pod vrhom na Petits Rochers Rouges. Tu bode stal hôtel, v katerem naj bo od prvega do zadnjega vse elektriško, tedaj razsvetljava, kurjava, kuhinja, telefoni i. t. d. Ta hôtel naj bo po načrtu pravcati čudež v svoji moderni opravi. Od hotela prideš do vrha peš ali pa po mali žični železnici. Na vrhu Mont Blanca se ne zgradi nobena stavba, da ostane ohranjena veličastna samota te višine. Vožnja bo trajala dve uri in bo stala 100 K za osebo; gotovo visoka svota, a vedno še majhna, če pomisliš, da prideš tekom dveh pičlih ur brez napora na najvišjo višino cele Evrope, na kateri ovlada tvoje oko ob ugodnem vremenu dvestotisoč štirijaških kilometrov sveta, na zapadu

do Lyona, na severu do nemškega Črnega lesa, tedaj del zemlje, ki je jednak dvema tretjinama Avstrije. Ko so leta 1786 prvi turisti prišli na Mont Blanc, si pač niso upali misliti, da doseže že četrta generacija za njimi v udobnem železniškem vozu isto višino, ki je njih stala toliko napora.

Ing. J. F.

RAZNOTEROSTI.

„Jež“. Polmesečnik za šalo in satiro. Leto I. — 1903. Lastnina in tisk Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Cena na leto 6 K. — Najtežavnejše življenje imajo v slovenski žurnalistiki humoristični listi. Malo sodelavcev — nešteto kritikov, pičlo mero humora, malo satire in ironije — a velikansko zamere! V malih narodih je pač povsod preveč občutljivosti in premalo autokritike! „Ježevo“ uredništvo (Srečko Magolič) pa je znalo voziti svojo ladjico z izredno spretnostjo med Scyllo in Karibdo ter ostalo enako kritičnosatirično navzdol in navzgor, na desno in levo. List je vedno zanimiv, poln aktualnih „zafrkacij“ in dovtipov, bogat izvirnih in raznih slovanskih socialnih in političnih humorističnih ilustracij ter je po obliki in tisku eleganten, okusen. To mu je pridobilo zadostno število naročnikov, tako da mu je obstanek zagotovljen. Želimo mu še več naročnikov, še več sodelavcev in — poguma! Sedanjega političnega vzduha je sito vse, in ježev nam je zato krvavo treba.

NAŠE SLIKE.

Janez Šubic: „**Bolnica**“ (Umet. priloga.) Zopet moremo razveseliti svoje naročnike s prvo reprodukcijo javnosti doslej še docela neznanega umotvora našega nepozabnega mojstra prof. Janeza Šubica, brata Jurja Šubica. Oba sta že umrla v prezgodnji mladosti, a domovina se zaveda vedno bolj, koliko sijajnih talentov je pokopanih s tema umetnikoma, ki nimata za seboj nikogar enakega! Naša „Bolnica“ je študija za večjo, žal, nedovršeno podobo! Tudi v I. številu „Slovana“ prvič objavljena slika sv. Antona je delo Janeza (ne Jurja) Šubica, kar naj čitatelji popravijo! — Correggio: **Rojstvo Kristusovo**. — H. Böthinger: **Spanje prirode**. Češki moderni umetnik je podal tu izredno fino, mojstersko nežno alegorično sliko spavajoče prirode pod snegom v megleni zimi, ko sije solnce skozi rezki mraz le motno preko otrple ravni. — Puvis de Chavannes: **Delo**. Slavno delo slavnega francoskega mojstra, pendant k njegovim slikam „Odmor“, ki smo jo prijavi v št. 12. I. letnika „Slovana“. — Dunaj: **Goethejev spomenik**. Najnovejši spomenik na Dunaju so postavili klasiku Goetheju ob Ringu nasproti spomeniku tovariša Schillerja. Spomenik je izvršil kipar prof. Hellmer. — Šoštanj: **rojstni kraj jubilarjev Vošnjakov**. — Dunaj: **Karlova cerkev**. Že vse leto se razburjajo dunajski umetniški krogi z vprašanjem, kako naj bi se reguloval prostor pred krásno Karlovo cerkvijo, kamor postavijo nov muzej. Cerkev je bila sezidana v baroknem slogu s portikom, ki ga nosi šestorica korintskih stebrov, pod Karlom VI. v l. 1716—37 po načrtu slavnega Fischerja pl. Erlachs v zahvalo, da je ponehala kuga. Kolosalna, 33 m visoka in v prerezu 4 m široka stebra sta pokrita z reliefi iz življenja Karla Boromeja. V stebrih so stopnjice, ki vodijo v zvonika na vrhovi. Ta cerkev je jedna najlepših umotvorov avstrijske prestolice! — M. K. Crnčič: **Rab ob zahodu solnca**. Motiv z otoka Raba. — Dr. Jos. Vošnjak (Portr.) — Mihael Vošnjak (Portret). — Robert Frangeš: **Bik**. Najodličnejši hrvatski kipar Frangeš je ustvaril tu v mramorju idealen tip bika.

Brendamour, Simhart & Co.

SREČKO MAGOLIČ: IZ TRNOVSKEGA PREDMESTJA.

ZIMA V GOZDU.

PRIŠLO JE SOLNCE...

Prišlo je solnce k meni
in se je zasmajalo:
Glej, kakó sem po svetu
vse lepo posejalo.

Na poljane zelene,
da se rože zbudijo
in na bele hiše,
da se ljudje veselijo.

Ti pa v samoti posedaš
dolge, žalostne dneve;
pridi k nam, pa pozabiš
vse svoje vboge reve.

In zableščalo je solnce
v svoji zlati svitlobi;

— — — — —
a jaz sem mu pravil o tebi
in o tvoji zvestobi.

Ni se več solnce smejalo.
Prišli so črni oblaki
in so vso zemljo obdali
in so z mano žalovali.

Alojzij Gradnik.

USODA.

V zrcalo je drzno pogledal,
kar videl je, vse je povedal.
O revščini svoji je tožil,
elementov škodljivost razložil. —
Povest to so brali, a rekli vsi:

„Za liro poprimi! Za prozo to ni.“
In v pisane verze je čute prelil,
plakaje grmel, kod bi sode valil. —
A tu so v njegovo grozo
spoznali še slabšo prozo.

Matejka.

NADA.

Roman. Spisala Zofka Jelovškova.

II.

raga Janja!

Pomisli, tri tedne sem že na Bledu! Ali sem srečna! Oddahnila sem se, ko sem dobila dekret za semkaj. Kajti v Ljubljani mi je postajalo vsak dan neznosnejše in skoraj stožilo se mi je po oni hribovski puščobi, iz katere sem bila tako korajžno pobegnila. Saj veš, bila sem pri materi. Ne da bi se še tako strastno puntala proti njej, kakor takrat ob očetovi smrti, — ne, mnogo sem mimejša napram njej. To je pa tudi vse. Kakšno notranje zbližanje med nama je nemogoče. Mislim pa, da me ima celo rada, — na svoj način. Ali ta način ni tak, da bi vzbujal zopet ljubezen. Njena ljubezen, — če je tako, precej animalno nagnjenje ljubezen? — je tako trda, vladohlepna in nestrpna, da je jarem in ne toplo in blažeče zavetje pred vsemi temi malihernostmi življenja, ki človeka vendar tako tišče in trpinčijo. Dà, mati me je imela rada zdaj, ko sem bila te zadnje mesece v Ljubljani. Kuhala mi je večkrat jedi, o katerih ve, da jih imam rada, našila mi je tri predpasnike in napletla nekaj nogavic. Dà, in zjutraj me ni nikdar budila pred pol osmo, zato vem, da je grdo in nehvaležno od mene, da čutim tako malo resnične ljubezni v svojem srcu do nje in da je tudi ta ljubezen bolj plod dolžnosti, kakor cvet pravega, radostnega čustva. Ne vem, zakaj je to tako. Vsekakor je krivda na moji strani. Ona me ljubi, kakor pač more. Tudi njena mati je ni ljubila drugače, kakor zdaj ona ljubi mene. Ni bila naučena na drugo ljubezen, a ko je človek star dvajset let, se srce nič več ne budi in ne širi, če je bilo ubito, ali če je ostalo suho in pusto, ker ni imelo nege in toplote. Vse to vem; jaz sem zmožna razumeti njo; lahko bi se ji približala bolj, kakor se more ona meni, — ali najbrž ne želim tega tako intenzivno, kakor bi si želeli morala. Njen način čustvovanja me odganja; ni bilo skoraj ure, v kateri bi ne bila občutila, da sem popolnoma drugačna, da je moje naziranje in moje čustvo v velikem in malem nasprotstvo njenega. Lahko si torej predstavljaš, kako mučno je skupno življenje dveh tako različnih bitij in kako skrbljivo se morajo prikrivati misli, da ne pride do mučnih konfliktov in prepиров. In vendar je tudi ona, moja mati, potrebna ljubezni. Osamela je, zakaj niti brat, niti jaz je ne ljubiva niti v najinem, niti v njenem smislu.

Dalje.)

V njenem smislu bi jo ljubila, ako bi bila taka, kakor je ona, ako bi se ravnala tako, kakor misli ona, da je prav, a tega ne moreva. Midva bi morala misliti z njenim mozgom in čutiti z njenim srcem, a to je nemogoče, ker sva tudi midva dve osebnosti zase. Mi bi se ji radi približali, ali ona se nam neče približati niti za pičico. Pozivlja se na svoje pravice, kakor mati; naš del pa je samo pokorščina. Ona trdi, da hoče, da bi jo ljubila, ali to ni res, ona hoče, da bi ji bila pokorna. Mi jo hočemo ljubiti, ali ker ji nismo brezpogojno in slepo pokorni, zato je — po njenih mislih — ne ljubimo. In vendar bi bil tu mogoč kompromis, ki bi lahko zadoščal zahtevam njenega srca in naših src, — ako bi zahtevala samo ljubezen. To bi ji dajala radostno in udano; v ono slepo pokorščino v mislih in dejanjih, kakor jo zahteva mati in ki ni družega, kakor duševno suženjstvo, — pa se ne moreva in nečeva ukloniti niti jaz, niti brat.

Ali zopet razpravljam o stvari, ki Te more zanimati največ samo teoretski. Nu, povedati Ti moram še neko svojo ljubljansko epizodo, na katero pa nisem ravno ponosna. Neko smešno in mučno čustvo se mi vriva, kadarkoli se spominjam tega dogodka, — ki pa seveda ni tako imeniten, kakor bi lahko sodila po teh mojih mističnih besedah.

Torej nakratko: v Ljubljani sem bila dva dni zaljubljena in to — pomisli! — v človeka, ki si ga je bila izbrala moja mati za svojega bodočega zeta. Ona hribovska samota je delovala namreč tako ugodno na mojo lepoto, da si je mati takoj mislila, — to mi je pozneje sama pripovedovala, — da bi s svojim obrazom, s svojimi očmi in svojimi lasmi, ki so še bolj zlati in bogati, kakor prejšnje čase, — ne misli, da se hvalim, jaz citiram samo svojo mater, — da bi torej summa summarum prav lahko dobila kakšnega dvojnega ali trojnega ljubljanskega hišnega posestnika, če že ne kakega spoštovanja vrednega, seveda že malo pristarelega uradnika z zlatim ovratnikom in solidnim ozadjem mastne penzije. Odpusti, prosim te, to dolgo perijodo, ali gospod Franci, — kaj ne, kakšno razcartano ime, — gospod Franci edini, petindvajsetletni, (!) črnolasi in lepi sin trikratnega hišnega posestnika (po tri nadstropja!) vsekakor zasluži, da pride človek zaradi njega malo iz kontakta. Zakaj lep je

res ta fant! In če bi ne bil tako strašansko neumen, bi bila jaz danes njegova presrečna založenka.

Seznani smo se na Rožniku „slučajno.“ On me je namreč videl večkrat na ulici, se zaljublil in korekten, kakor je, je prišel k moji materi vprašat, „če nima nič zoper to, da mi dvori in se bojuje — seveda z najsolidnejšimi nameni — za moje srce.“ Mama ga je poznala, zahajal je včasih k neki svoji starodavni teti, ki je bila mama dalnja prijateljica, — tako v tretjem, četrtem razredu njenih intimnih. Mater je skoraj mrtvoud zadel od veselja, ali hitro se je spomnila:

„In vaši starši?“

„O, mama me ima neskončno rada; lahko ji pripeljem kakoršno nevesto hočem, samo da je poštena. In papa dela, kar mama reče.“

Potem sta se zmenila, da se vidimo vsi v nedeljo na Rožniku. Franci bo sam in mama ga povabi k naši družbi, seveda kakor vse slučajno.

„Nada je tako romantična!“ je vzdihnila mama, kakor mi je povedal Franci.

In prihodnjo nedeljo sva se res „romantično“ seznani na Rožniku. Gledal me je zaljubljen in jaz tam v hribih nisem bila navajena zaljubljenih pogledov, kakor veš. Ugajalo mi je. In posebno, ko ima tako lepe oči. Vso pot mi je dvoril in jaz tisto popoldne niti zapazila nisem, da je neumen.

Pa je hodil k nam. In enkrat, ko ni bilo matere v sobi, me je poljubil. Bil je četrtič pri nas. V resnici, strahopetnež ni bil in če bi ne imel tako krasnih ust z belimi zobmi, rdečimi ustnicami in črnimi brkami, bi bila gotovo ogorčena nad tako predrznostjo. Tako sem molčala in tisti dan in drugi dan me je srce bolelo od zaljubljenosti.

Drugi dan zvečer pa je prišla mati k meni, ko sem bila že v postelji, mi poravnala blazine pod glavo in mi je pripovedovala vso to historijo s Francijem.

„Danes mi je povedal, da ti kupi vse, kar boš hotela. In spalnica bo imela zelene tapete in zelena svilnata zagrinjala pri oknih, zelene preproge in zelene atlasove odeje na posteljah. Zeleno je moderno in zdravo za oči! Tvoja soba bo svetlomodra, z rumenimi cveticami, obednica pa rdeča s temnim pohištvo. V obednici boš sedela v rdečem baršunu za mizo, v svoji sobi boš nosila dolge, svetlomodre in kremaste domače obleke, nočne srajce pa ti bo kupil vse zelene. Zelene in svilnate! Pomisli, to je sreča!“

In mati je pogledala hvaležno proti stropu.

Jaz ne vem, zakaj, ali to me je razočaralo. Vse tiste obleke so me ujezile, o katerih je pravila mati, posebno pa zelena spalnica.

„Kaj pa čenčaš! Bog ve, če ga sploh še vzamem!“ sem rekla trmasto.

Ali bolje bi bilo, da bi bila molčala. Vsula se je name neskončna ploha dobrih naukov, dolgih razprav o zdravi pameti, o otroški hvaležnosti, o trpljenju in samozatajevanju staršev, o hčerinih dolžnostih, o objestnosti mladih deklet, ki naj bi „na golih kolenih zahvalile Boga, če jih tak bogat, mlad in lep človek sploh pogleda“ i. t. d., i. t. d.

Drugi dan me je zjutraj glava bolela od vsega tega in Francija nisem imela nič več tako rada. Ko je prišel dopoldne pome, se mi je zdel njegov obraz fatalno podoben tistim polizanim figuram iz voska, ki jih imajo razstavljene frizerji v svojih oknih. Na potu v umetniško razstavo se mi je zdelo, da je precej skromnega duha, v razstavi sami pa sem prišla do prepričanja, da je kompletan tepec.

Ker sem bila sama presenečena nad temi nepričakovanimi rezultati svojega opazanja, nisem izvajala iz tega še nobenih zaključkov, ampak sem podaljšala dobo te čudne izkušnje za tri dni. Ves drugi dan sem se hotela razgovarjati o pametnih stvareh, t. j. ne o mojih očeh, o fazoni njegovih novih lakastih črevljev, o najnovejšem kroju spomladanskih površnikov, o dovtipih, ki jih dela njegov prijatelj, oficir Bela, o tem, kako je bogat, kako se je francosko učil, kako so v Parizu, kamor je šel s stricem na svetovno razstavo, vse dame za njim norele in o ljubljanskih gospodičnah, kako ga love, da bi si katero vzel, ali da bo vzel prav zanalašč mene, ki nimam nič in dasi ni bil moj oče niti svetnik, da, niti profesor ali kaj takega. Toda znal ni o drugih, kakor o pravkar navedenih temah, ziniti nobene pametne besede. Moja ljubezen je splavala. Vendar sem mu tretji dan dovolila, da me je zopet poljubil. Ali njegova usta so se mi zdela že ženska, premehka in brezizrazna in njegov poljub je smrdel po pomadi. Povedala sem mu to in tudi, da ga nimam rada. Odšel je užaljen.

Drugi dan pa me je zatožil moji materi. Buren in dramatičen prizor z bogatim repertoarjem očitaj, dobrih naukov, apelacij na zdravo pamet i. t. d.! Ali ko je prišel Franci popoldne na kavo in naju je mati pustila sama, da bi se pomirila, sem mu rekla, naj ne bo vsiljiv in naj mi da božji mir. Odšel je definitivno, ali prej je še materi izjavil, da se vrne takoj, kadarkoli želim. Potem par dni jokanje, dobri nauki i. t. d.

Mene je že skrbelo, zakaj obstanka mi doma ni bilo več, iti proč pa nisem imela kam; nu, k sreči so se vmešali dolgi jeziki, nekatere babe so obesile mami na uho, da je Francijeva mati rekla, da bi proti meni osebno niti toliko ne odgovarjala, ali tega absolutno neče, da bi si njen sin obesil na vrat taščo, ki ji ni prav nič všeč. To je mater speklo, postala je ponosna, češ „naj ne mislijo, da bomo brez njih vzeli konec. In takega moža, kakor je Franci, tudi še dobiš, lepa si zadosi.“

Tako je končala ta epizoda s Francijem.

In zdaj sem na Bledu! Krasno je tu. Kajti četudi mi ti hipermoderne možki in ženski gigrli, ki postopajo tukaj okrog, niso všeč, imam vendar tudi priliko, da se seznanjam z ljudmi, katerim bi morala biti takorekoč hvaležna za vsak razgovor, ki ga imajo z menoj. Toliko novega, lepega in dobrega se naučim od njih. Par besed, in čisto nov svet se odkrije pred tvojo dušo; nove ideje, ki leže pred teboj, a jih nisi videla, te prevzemo in človek čuti, kako postaja bogatejši in globokejši.

Pisala Ti bom marljivo o vsem, a Ti ne bodi preveč melanholična, hodi v prirodo in ne razmišljaj toliko!

Pozdravlja Te od srca

Tvoja Nada.

Draga Janja!

Pisala sem Ti že zadnjič o onem visokošolcu juristu, ki je tukaj v okolici doma, o Tonetu Podlesniku. Pisala sem Ti o najinih razgovorih, o prijateljstvu, ki se je razvilo med nama. Nisem še poznala takega človeka. Nič nelepega si ne morem misliti o njem, nič nepoštenega. Tako se mi zdi čist, kakor kristal; pogledam mu v oči in tam vse vidim, kako je dober in plemenit. Oni njegov mirni način govorjenja vzbuja mi neomejeno zaupanje in jaz mislim, da bi mu lahko povedala vse, največje skrivnosti in najtežje grehe, če bi jih imela in vse bi razumel prav. Pripovedovala sem mu o očetu, o materi, o bratu, o sebi, o onem življenju v hribih in o Tebi. In vse je razumel, vselej je rekel pravo besedo. Kakor da je vedel za vsako mojo misel in za vsako čustvo in govoril je o vseh teh, o katerih sem mu pripovedovala, kakor da jih pozna že dolgo. In nikogar ne obsoja, o vsakem ve, zakaj je tak. Ni slabič in nepoštenost je tudi pri njem nepoštenost. Ali zdi se mi, kakor da vidi globokejšo, da vidi vse nagibe k raznim dejanjem, da vidi srce in dušo ljudij, vse ono, kar

je skrito, dobro in slabo in o čemur se ne govori nikoli, ker je človeku samemu le polzavestno. In zato so njegove besede tako tople in mehke. In če govori o zlih, grdih in podlih stvareh, tudi takrat, kakor bi se svetila na dnu njegove duše ona njegova dobrota in plemenitost, ki ni naučena, ki je sama od sebe, o kateri morda niti sam ne ve, kako je krasna in bogata. On bi bil dober, če bi mu nikdar nihče ne rekel, kaj je dobro in kaj je zlo, — on je dober sam po sebi, brez truda in brez premagovanja.

Lepo dušo ima. Hotela bi, da me slišiš, kako izgovarjam te besede. Včasih, kadar sem popolnoma sama, jih izgovorim in moj glas je pobožen in ponižen.

Lepo je misliti nanj, zakaj moje srce postaja dobro in mehko, kakor njegovo. In tako se mi zdi, kogarkoli pogledam, vsakemu nekaj dam, ker ni nikogar, komur bi ne želela mnogo lepega in dobrega, sreče in plemenitosti. Tak je on, zato sem tudi jaz taka.

Srečna sem, zakaj on me ljubi! Čudim se včasih, kako je moja sreča tiha; nič vriskajočega in glasnega ni v njej, mirna je in molčeča. Kakor iz mesečine je moja sreča.

Čudi se, kako pišem: on me ljubi! Kakor da je bilo že od nekdaj, da mora tako biti: on me ljubi!

Tone je tukaj doma, kjer je vse tako krasno... Zdi se mi včasih, da so njegove oči zato tako čiste, tihe, globoke in lepe, ker so gledale vsak dan, toliko sto dni, to krasoto naokrog. Tudi drugi so tukaj doma, ali njihove oči gledajo okrog navajene in site, lepota okrog njih se ne obnavlja, se ne preraja vsak trenotek, kadarkoli se jo dotakne njih oko.

Razkazoval mi je te kraje, kakor razkazuje kralj v devetem kraljestvu, v bajkah in starih pravljičah svojo kraljevino tuji kraljici, ki ga je prišla obiskat. V teh treh mesecih, kar sem tu, se mi zdi, kakor da živim v posebni deželi lepote. In odkar poznam njega, se množe lepote pred mojimi očmi. Karkoli je krasnega tu, ne uživam enkrat, v eni podobi, stotero uživam vse. O prvem solnčnem vzhodu in zvečer o mraku, o poldne in ponoči, pri solncu, v dežju, v megli, pod oblačnim nebom, ob vsakem solnčnem zahodu, vselej se vse prenavlja v krasnih variacijah, kakor simfonije barv in svetlobe.

To jezero je kakor biser in kadar ga pogledam, se mi zdi, kakor da se kopljejo moje oči v sami lepoti, da se širijo, da se napijejo leska in globine. — Gospodična Nada — mi pravijo včasih moji znanci, — vaše oči so vedno

FERDO KOVAČEVIĆ: IZ ZAGREBSKE OKOLICE.

lepše in svežejše. — In jaz jim odgovarjam: „Vsak dan jih kopljem v jezeru, ni čuda.“

Ali od vsega, kar je tu krasnega in čudovitega, je najkrasnejše in najčudovitejše Vintgar. Tone ima sestro, ki je omožena z učiteljem. Zdaj sta oba tu na počitnicah. Neki profesor iz Prage s hčerjo in neki poljski študent iz Krakova hodijo z nami. Skoraj vsak dan grem s to družbo v Vintgar. Ali zjutraj pred solničnim vzhodom, ali zvečer ali tudi opoldne, kadar imam čas. Bila sem že v megli tam in v nevihti. Zgodaj v jutro je bila vsa zaseka polna belih par goste megle. Ko smo se vračali, je sijalo solnce, in megla v Vintgarju je zatrepetala biserno. Vsa srebrna je bila in tam, kjer je bilo solnce za njo, je bila zamolklo zlata in ob robu vijoličasta. Še nikdar nisem videla take megle. Kakor bi se srebrni prah vzdigal in padal in se izpreminjal v solncu.

Ali ob nevihti je Vintgar strašen. Stemni se v zaseki in v skalah zabobne dolgi in strašni odmevi groma, vodopadi zašumé glasnejše in zeleni tolmoni počrne. Vse te raztrgane, temne in divje stene zakriče, visoko nad t-boj in strmo pod nebom se zamajejo drevesa, vse poka in vihar rjove v prepadu v tisočeri divjih glasovih. Stali smo pod steno z bledimi obrazi in široko odprtimi očmi. Držali smo se za roke in srce nam je trepetalo od groze in zadivljenja. Molče smo se vračali in nihče od nas se ni zasmel, ko smo sedeli tisti večer v stekleni verandi v vili tik jezera, kjer je stanoval profesor Čeh s svojo hčerko.

Pravijo, da je Vintgar dolg pol ure, ali meni se zdi vselej neizmeren. Pri vsakem koraku se ti zastavlja noga, zagledaš se v temnozeleno, globoko vodo, široko razlito od stene do stene, ki se dvigajo navpično kvišku. Samo mal kos neba vidiš, po katerem lete oblaki, kakor ogromne bele ptice. Stopaš po vedno mokrih, črnih deskah, ki vise nad bučečimi vodopadi. Besno se zaganja voda čez skale, a tam pri ovinku se zastavlja v molčeč tolmun, srebrno se bliskajo ribe v globočini.

Šele par let hodijo ljudje tod po visečih mostovih, pod stenami, nad vodopadi in pretečimi vrtinci. Deviški je še ta kraj, nedotaknjen. In čudovito krasna je misel, da še pred tako kratkim časom nihče ni oskrunjal skrivnosti tega dolgega, mogočnega prepada. Kak drzen pastir je gledal čez obrobek doli in strmoglavlil v penečo vodo. Zakriknil je, stene so se odzvale in zopet obmolknile. Stoletja in tisočletja so šla mimo, a

zaseka je ležala sama, vabeča, tajnokraska in strašna skrivnost.

Danes pred štirinajstimi dnevi smo bili zopet v Vintgarju. Vsa naša družba, ob enajstih ponoči. Mesec je stal sredi neba in svetil v zaseko, ki je bila v mesečini še skrivnostnejša. Kakor da smo stopili v drug svet, krasnejši, kakor naš, mogočnejši, a obenem blažji, tišji. Vodopadi so šumeli po vsi soteski in stoletne, raztrgane skale so odgovarjale počasno, zamišljeno. Šumelo je v soteski od vode, a vendar smo vsi čutili, da molči ono svoje večno in nepretrgano molčanje, ki ne odgovarja na dvome in vprašanja človeških duš. V mehkeem, vlažnem zraku je trepetala mesečina, tiho smo dihali, kakor otroci, kadar sanjajo o krajih, o katerih jim je nabajala stara mati čudovite reči.

Nisem niti vedela, da stojiva s Tonetom sama pod skalo, doli se je nesla reka kraljevsko in ponosno preko globin. In tedaj je prijel mojo roko in jo poljubil.

„Ljubim vas,“ je dejal.

Mirna in tiha sladkoba se mi je razlila v duši. Nikdar nisem mislila na to, na ljubezen med nama. Milo in dobro mi je bilo v njegovi bližini, kakor pri bratu. Ali na ljubezen nisem mislila. In zdaj mi je dejal, da me ljubi! Pogledala sem kvišku v njegov obraz, ki je bil obsijan od mesečine in zdel se mi je neizrekljivo plemenit in dober. Nehote sem mu podala obe roke.

„Vi ste tako blag,“ sem rekla z besedami, kar sem bila tako jasno in močno začutila, ko se je potopil njegov pogled v moje oči. Nemo so stale strme, a visoke stene okrog in naju oddaljevale od vsega sveta. Poljubil me je na oči.

„Ti moj otrok!“ mi je dejal in jaz sem se začutila majhno, otroško in zaupljivo. Šla sva za drugimi.

In od tedaj se mi zdi, da sem druga, mehka in blaga. Kakor da je odprl, kar je bilo toplega in mehkega skrito v mojem srcu. In tako mirna sem, nič me ne moti, ne boli, nič glasnega ni v mojem srcu. Kakor da bi stala v mesečini, ki dela človeka tako sanjavega in mehkega.

Ali je to sreča, Ti, ki jo toliko iščeš? Ali je to sreča?

Jaz vem, Tvoji lasje so kakor ogenj in Ti si ne želiš miru.

Poljubljam Te!

Nada.

(Dalje prihodnjič).

BREZ TRADICIJ.

Spisal Bogumil Vošnjak.

Zapadni Slovani se tudi ne morejo ponasati s svojimi kulturnimi tradicijami. Pri nas na zapadu ni prišlo nikdar do onega hudega spopadka med preteklostjo in tujimi idejami, kakor v Rusiji, odkar se je Peter Veliki uprl staroruskim narodnim tradicijam. Tudi v naših deželah, kakor v Nemčiji, Franciji in na Angleškem, so gospodovali fevdalni gospodje, vitezi in oprode. Ves državopravni in stanovski razvitek je bil podoben onemu v drugih državah, ki so bile še bolj civilizovane kot one, kjer so živeli zapadni Slovani. Čehi so imeli svoje pane in panoše, Poljaki svoje rytierstvo; Slovenci seveda so igrali skromnejšo ulogo. Toda ni dvoma, da je krožila slovenska kri po žilah celjskih grofov in drugih velikašev po Slovenskem. Ali vendar so ostali naši pradedi to stran grajskih lin, grajskega ozidja in jarkov in raje so hodili za plugom, nego bi se družili z oblastnimi vitezi. V tej dolgi dobi, ko so se zapadni Slovani razvijali družabno in deloma tudi gospodarsko kakor ves zapad, izgubili so svojo individualnost, ker so se često udajali nemški kulturi, dokler ni napočil trenutek, ko so se zdramili in skočili na noge po dolgi letargiji. Kaj sedaj? In sklenili so, da hodijo odslej svojo pot. Zapadni slovanski svet ni imel svojih kulturnih tradicij, ker si jih je vedno izposojal pri sosedih. One tradicije pa, katere so si prisvajali, so močno spominjale na tuje vzore; treba je bilo krepkega narodnega duha, in naloga tega duha je bila in bode, da polaga temelj bodočim našim kulturnim idealom in tradicijam. Neizogibno je seveda pri nas, da se spaja zapadno mišljenje, ta dedščina dolgih vekov, ki so jo vzhodni Slovani do Petra Velikega in Črnega Jurja popolnoma pogrešali, z domačim duhom in narodnim čustvovanjem.

Stanovskih tradicij naše meščanstvo nima, kar je na vsak način velik nedostatek. Tradicije so bile mogočen činitelj v kulturnem življenju svobodnih italijanskih in nemških mest petnajstega in šestnajstega veka. Šele potem, ko je tisoč vezi vezalo patricija na lastni dom in rojstno mesto, je začelo meščanstvo krasiti mesto, trge,

ulice in hiše z divnimi umotvori. Ti meščani so potem ljubili svoje mesto, ker so jim bile svete in nedotakljive tradicije očetov in pradedov.

Drugi časi so napočili. Gospodarske razmere učinkujejo, da sili vse v mesto, da slovenski živelj v mestih ob meji vedno bolj narašča. Ti priseljenci, katerih je vedno več, ne prinašajo seboj nikakih tradicij, naravno, ker jih nimajo. V naših mestih ob periferiji je le neznatno število starih rodbin, le redko biva že drugo ali tretje pokolenje v mestu. Ti novi življi pa prinašajo mnogo krepkih, svežih sil z dežele v mesto. Barbari trkajo povsodi pri nas na mestna vrata, in barbari so bili še vedno in povsodi zmagovalci.

Pravih kulturnih tradicij pri nas še ni.

Brskajmo pa po stari šari, da najdemo tam nekoliko intimnih in ponižnih spominov na žitje in bitje pradedov! Kako ljubeznivi in mikavni so včasih ti spominki, ki navajajo k premišljevanju! Kako ljuba nam je skromna slika drage osebe, ki spominja na davne čase, dasi je prah skoraj izbrisal fine roznate poteze! Prijeten je tak spominek, tudi če nam je nekoliko tuj.

Karl Avgust, knez vajmarski, se je vračal iz Italije preko Notranjskega doma. Pogoščen je bil prav po slovensko nekje ob cesarski cesti, kjer se je ustavil. Daroval je svojim gostiteljem rimsko kamejo, katero je kupil za njega Goethe tam blizu pijace Navonna v Rimu. Ali ni to za potomce ljub in drag spominek?

Ako bomo stikali po vseh kotih, videli bomo, da nismo tako ubogi, kakor si predstavljamo. Našlo se bode mnogo, kar je pristno narodnega, mnogo, kar spominja na pretekle dobe, kar kliče v spomin okus slovenskega obrtnika, kmeta in meščana v preteklih vekih. In ko bo vse to zbrano, potem se bomo lahko sklicevali na svojo individualnost. Ti spominki, ki so nekaj predpogoj kulturnim tradicijam, bodo podžigali upodablajočega umetnika, da bo ustvarjal vedno neodvisnejše od tujine. Ko bomo potem imeli prave kulturne tradicije, sadove prave domače umetnosti, potem vzniknejo iz domače grude tudi narodni vzori, ki bodo kvas vsem kulturnim in političnim tvorbam.

STOJ, SOLNČECE, STOJ ...!

Stoj, solnčece, stoj!
Saj radi te gledajo tu milijoni,
še dalje, še dalje nakloni
žar zlati jim svoj! —
Stoj, solnčece, stoj!

Stoj, solnčece, stoj!
Kaj bilo brez tebe vse zemlje bi lice?
Brezkončne, peklenske temnice,
če neha tvoj soj!
Stoj, solnčece, stoj!

Stoj, solnčece, stoj!
Rast dajaj vonjavim, stobojnim cveticam
na radost mladenčem, deklicam,
beročim plod tvoj!
Stoj, solnčece, stoj!

Stoj, solnčece, stoj!
Le glej, kakó mak in deklè zarudeva,
čuj, mladec in slavec prepeva
prepestri spev svoj!
Stoj solnčece stoj!

Stoj, solnčece, stoj!
Življenja veselim prerano ne vtoni,
če prav že obilo so oni
užili del svoj!
Stoj, solnčece, stoj!

Stoj, solnčece, stoj!
Jaz slepec te vžival pač nisem kot oni,
zato še ne vtoni, ne vtoni —
dolg dan naj je moj!
Stoj, solnčece, stoj!

Simon Gregorčič.

MOJA MISEL.

Trudno je naravo tiha
noč uspavala,
k ljubici pa moja misel
v vas je splavala.

Ej, da naše jo ženice
vzrle bile bi,
v pekel bile me gotovo
obsodile bi!

Pa je bila nočka tiha,
pa so spavale ženice,
moja misel pa je varno
k ljubici priplavala
in do dne je belega jo
poljubavala.

Jos. Rusin.

TAM ZUNAJ JE SOLNCE ...

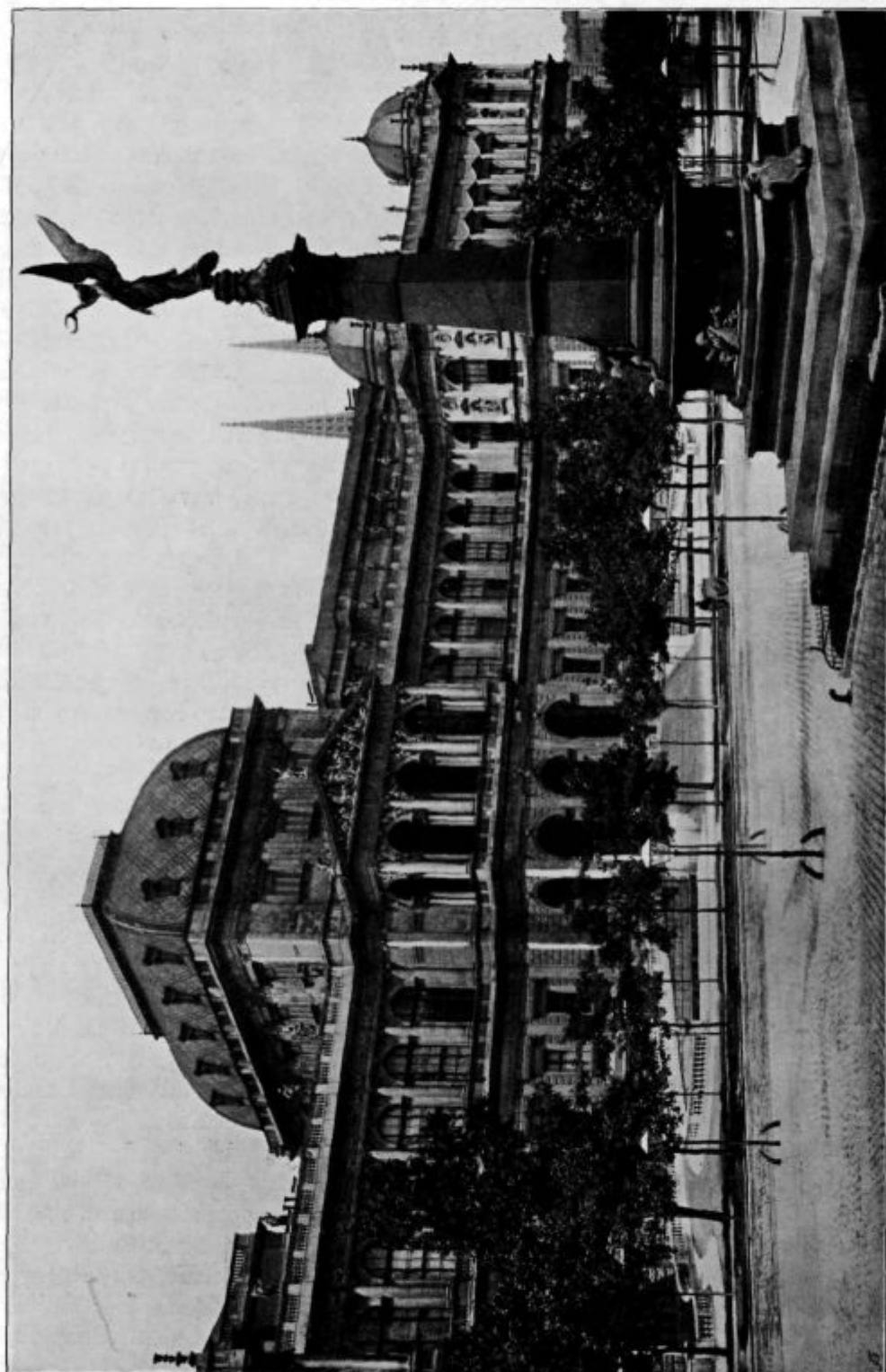
Tam zunaj je solnce, in ljudje hité
v lepo, zeleno naravo;
jaz pa sem v svoji sobi zaprt
in študiram rimsko pravo.

Študiram in sanjam — a pred menoj
ko dolge deževne gliste
se vlačijo vrste, da konca jim ni ...
Vrag vzemi te rimske juriste!

Dolgočasni filistri, pusti možjé,
ne vedó, kaj se pravi živeti;
ne vedó, da se ljubijo mladi ljudje,
in da zunaj solnce sveti.

Ah, če bi imel ljubico, šel bi k nji ...
tako pa študiram, študiram,
in gledam vesele in srečne ljudi
in ob veselih spominih umiram.

Alojzij Gradnik.

DUNAJ: VSEUČILIŠČE.

SMERI NAŠEGA PRAVOPISA IN PRAVOREČJA.

Spisal prof. dr. Jos. Tomišek.

(Dalje.)

Francosje imajo v svoji akademiji celó nekak osrednji zbor, ki naj vzdržuje enotnost jezika; zato so pa tudi uspehi le akademični; govori se drugače v Parizu, drugače na jugu i. t. d. In Angleži? Skoraj vsak učitelj in vsaka učiteljica angleščine, naj sta tudi čiste angleške krvi, izgovarja razne angleške glasove in besede drugače, ne samo preklicani „th“, ampak še bolj samoglasnike. Kaj more biti bolj značilno, kakor kar pravi Henry Sweet takoj v začetku svoje knjige, ki je izrečno namenjena pravorečju („Elementarbuch des gesprochenen Englisch“, 3. izd. 1900): „Zu Grunde gelegt habe ich natürlich den mir geläufigen (!) Londonerdialekt, wie (!) er in gebildeten Kreisen gesprochen wird“. — Vsi pravopisborci in pravorečjeborci vseh strank se lahko mnogo učimo iz tega lapidarnega stavka in njegove neprisiljene naivnosti! — Zlasti bodimo ravnodušni!

Ali ne pridemo do jezikovne revolucije, če ni natančnih predpisov, če gospoduje poljubnost? Nič se ne bojmo! Pravorečje ima pri nas že svoj trden tir, ki se ne izvozi nikdar: za red in dosegljivo zakonitost skrbi občinstvo samo. Kako? Naraščajoča produkcija na literarnem polju, obsežno čitanje, ki mu je udano vse, in prostrano pismeno občevanje, dejstvo, da vidimo mnogo besed prej in večkrat natisnjenih, kako jih slišimo izgovarjati, in razvoj naše grafike, to je rodilo povsod v občinstvu nagon, da se pisana beseda čita kakor je pisana. Slovenec je k temu očitno nagnjen.*

Čisto naravno je to! Prvič, naš začetni pravopis je bil kolikor mogoče fonetiški in je bil tak v precejšnjem obsegu še v prvi polovici 19. stol. Popolnoma fonetiški pa ni mogel biti, ker je manjkalo črk za nekatere glasove; „e“ je n. pr. izražal različne glasove, ali oficialno — da se tako izrazim — je bil le „e“ čisti „e“; ko se je kdo učil čitati, je nehote vsak „e“, ki ga je čital — ali pisal — izgovarjal enako, češ: „To je „e“! Enaka pisava ga je privedla do enakega izgovarjanja in mu celo vcepljala misel, da

je zapisana beseda prava. Vsaj dokler ni gladko čital, je izgovarjal enako „e“ v besedah: „kozel“, „besede“, „preveč“, „mesto“, dasi so bili ti „e“ v narodni govorici zelo različni. — Takemu, izprva tuje zvenečemu izgovarjanju se ušesa kmalu privadijo; glasilo se je tudi kot posebna odličnost: kdor je tako govoril, je pokazal, da nekaj ve, govoril je, kakor bi bilo „drukano“.

Tako je vstajala zavest, da je pisani jezik različen od splošne govorice in odličen! Stopil je na dan pojem književnega jezika. Razlika je ostala precej prikrita, dokler se je pisalo in tiskalo tako neizrečeno malo. Mahoma pa je postalo drugače ob prepору. Knjižni jezik je dobil nakrat velik pomen, začel je živeti samosvoje življenje, narečja pa svoje; prej se je književnik učil jezika od „naroda“, zdaj se je učil „narod“ jezika, izrazov in izraževanja iz knjig, iz spisov. Kdor je hotel biti olikan, je moral poznati dodobra ta knjižni jezik; kdor je mnogo pisal ali mnogo čital, rabil je ta normalni jezik, ta jezik kompromisov, nevedoma ali vedoma, izprva po malem, potem bolj in bolj, tudi v govoru. In ljudstvo je sodilo: „On govori lepo!“ Kdor ni govoril tako, dasi se je vedelo, da bi lahko, ta je govoril le „priprosto“ — „gmajn“, ako je zadel narečje poslušalcev; če ne, pa je po njih mnenju „zavijal“ ali karsibodi.

Dalje in dalje je segal nagon, da se vsaka beseda izgovarja kakor se piše; saj je postajala razdalja med jezikom prostaka, zlasti analfabeta, in med knjižnim jezikom večja in večja v vsakem oziru, glede čistoče, oblikoslovja, besednega zaklada, sloga. Čisto naravni in neprisiljeni so bili sklepi kakor: če moram reči „belega“ in ne „beliga“, „očetom“ in ne „očetam“ — v takih slučajih vlada splošna edinstvenost — potem bom tem prej rekel: „hlapec“ in ne „hlapc“ ali „hlap̣c“ ter tudi: „delal“ in ne „delaw“ („delau“, „delow“) i. t. d.

2. Kar merodajen pa je za vso nadaljnjo smer v pravorečju še eden preobrat, ki se je doslej pri nas prerad prezrl*, ki pa postane polagoma dovolj očiten, da bo treba izvajati iz njega posledice. Sèm od Vodnika smo namreč navajeni

* Škrabec (Cv. 1903, 11), graja, da velja pri nas: „kaker bi mašina brala, tako naj izobražen človek govori“. Ali tajiti ne more, da je tako, četudi ne še povsod, v zasebnem občevanju.

* Prim. le Bežek, „Zaščitnikoma v ... vnovič v preudarek“ (Ponatis str. 11).

pripoznati kot neizogibno resnico, da se slovenski pisatelj mora roditi na kmetih ali da se vsaj mora učiti med narodom, sicer ne piše dobro slovenski. — Proti samemu sebi bi roval, ko bi tajil, da se iz govorice prostaka ne naučiš mnogo, da si ob njej posebno bodriš jezikovni čut; ali če se je že Prešeren z znano pikrostjo izrazil proti temu dejstvu kot načelu, moramo mi soditi stvar tem treznejše, ker imamo dandanašnji tudi že Slovence, dobre Slovence, ki znajo slovenski govoriti, ker imamo slovenske pisatelje, ki so se oboji slovenščine učili in naučili le po knjigi in od ljudi, ki govorijo po knjigi. Takih bo od leta do leta več, njih število bo raslo tem bolje, čim bolj napreduje naše slovstvo in čim bolj prodira naš jezik v šolstvo, trgovinstvo, obrtništvo. Zdaj pa Vas vprašam: kako naj govorijo ti Slovenci, ki niso in ne bodo najzadnji, svoj slovenski jezik? Mari naj govorijo lepo dolenjščino, preustrojeno po zakonih jezika, ki je bil podstava za našo književnost v 16. stoletju, in po zakonih, po katerih se je ali bi se razvijal ta jezik 16. stol., kakor so ali bodo res bistroumno dognali naši jezikoslovci?! Ne! Jezikoslovec je le motrilec jezika; zapovedovati mu ne more, lahko pa ga podpira v njegovem razvoju; zato je treba razumeti prirodno strujo, v kateri plava, sicer se jezik jezikoslovca kmalu otrese. In v našem jeziku obstoji očitno struja, da se govori po pisavi, po tisku.

Sam dobro vem, da je to z znanstvenega stališča napaka, ki prevrne vse razmerje med jezikom in pisavo; trdim pa z vso prepričanostjo, da bo naše občinstvo ostalo pri tej svoji napaki in jo še dosledno večalo. In z njegovega stališča, stališča praktičnosti mu pritrujem.

Kaj pravi rajni Oblak, ki se nanj tako radi sklicujemo? On piše (v pismu Škrabcu, gl. dr. Murko, „Knez. knj.“ VI. 279): „Jaz sem še vedno te misli, da zadostuje naši navadni in vsakdanji pisavi naša sedanja grafika, ne rečem pravopis. Zdaj se jedino v tem mnogo greši, da se bere, kakor je tiskano; temu so krivi učitelji in pravopis. Dajmo našemu jeziku čisto narodno obliko, odstranimo tuje sintaktične vplive in utrdimo ga in ne belimo si glave s takimi zunanostmi kakor je grafika“. Oblak je hotel zavrniti Škrabčevo neutrudljivo popravljanje naše pisave, ali je zabredel, pozabivši, da je brez točne in popolne grafike nemogoče dati jeziku „narodno obliko“, in da bi, če bi imeli vzorno grafiko, ne samo brez „greha“ smeli, ampak celo morali brati kakor je tiskano! Ker pa take grafike nimamo,

čitamo kljub grehu (ki ga je torej konstatoval tudi Oblak!), kakor je tiskano in imamo od tega velik dobiček: namreč normativen govor, ki stoji v celoti nad vsemi narečji in je zato primeren in razumljiv za vsakogar, govor, ki je ovekovečen črno na belem. — Poučeval sem pred leti gimnazijca, trdega Nemca, nečaka znanega nemškega pisatelja; govoril je ta dijak lepo čisto nemščino, ki se je je naučil in jo je edino slišal doma, — ni me pa razumel, ko sem mu recitoval neko Roseggerjevo šaljivo pesem! — Zato pa: kdor hoče, da ga splošno razumejo, je prisiljen govoriti po pisavi.

Ta zahteva je s stališča pravega „narodovega“ govora trpka, skoraj tužna, ali moramo se ji udati, v tem ko je dobil naš pismeni jezik svoje lastno življenje. — Dr. Bergova zahteva sega dosledno do zadnje meje; on hoče, da se ne samo ne govori po narečju, ampak da narečje tudi ne sme kazati svojega vpliva na govorila; to se pravi, da se je treba izogibati zavijanja, pevanja, pogrskovanja, hlastanja, vsega, kar že na zunaj označuje kako narečje. Došel je čas, da to zahtevo stavimo tudi mi. Zdaj še vobče takoj spoznaš Gorenjca, čeprav govori knjižni jezik, istotako Vzhodnještajerca i. t. d. Kako prijetno pa je poslušati enega izmed naših najboljših govornikov, ki govori čist književni jezik in brez dialektiške modulacije! — Seveda, to doseči je še daljni ideal; načrtava pa se nam že vidno na obzorju... Dokler ga ne dosežemo, se vrši v naši duši dvojen proces namesto enega: najprej se vanjo vtisne v vsaki besedi slika, kakor jo kaže pisava, in potem je treba to sliko še prevesti v narečje; ko pa bi se govor zlagal s pismom, bi bila zadostna že prvotna slika. Vendar smo doslej lahko zadovoljni, da imamo vsaj v pisavi splošno občilo, naj se tudi v izgovarjanju še razlikujemo.*

3. Ali pa nisem pobijal samega sebe, sklicujoč se prej na Nemce? Saj ti pišejo n. pr. eu, izgovarjajo pa ne „eu“, ampak čisto drugače; saj pišejo sch, izgovarjajo pa š. Ali celo Angleži, Francozi, tudi Lahi! — Ta ugovor velja! Nemec se uči čitati in izgovarjati res e kot e, u kot u, ali prav tako se mu pove, da eu ni e+u, ampak da se izgovarja drugače. Italijan ve, kaj je l, kaj g, ali prav tako se nauči s pismeno sliko „gl“ vezati vedno izgovor „lj“ i. t. d. Anglež ne vidi v pismeni sliki besede „high“ skupine črk h+i

* Nekaj pametnih besed je v tem oziru izrekel veliki praktik dr. Bleiweis že v „Novicah“ 1848, 78.

+g+h, ampak le sliko izgovorjene besede „haj“. — Vsi ti in taki celi znaki so res le črke za dotične glasove in se kot taki znaki uče; v njih je zapopaden star zgodovinski razvoj. Pri nas pa (večinoma tudi že pri Nemcih) je vendar prevladovalo soglasje med posameznim znakom in posameznim glasom; iz te prevlade se je rodila vedno večja moč, ki je silila v soglasje to, kar je bilo gibljivo, namreč glasove, dočim se mrtvi, okameneli znaki (t. j. črke) niso dali premakniti. Veselimo se, da je tako in ne izkušajmo vvesti, kažoč na tuje nedostatke, nedostatke tudi v svojo pisavo!

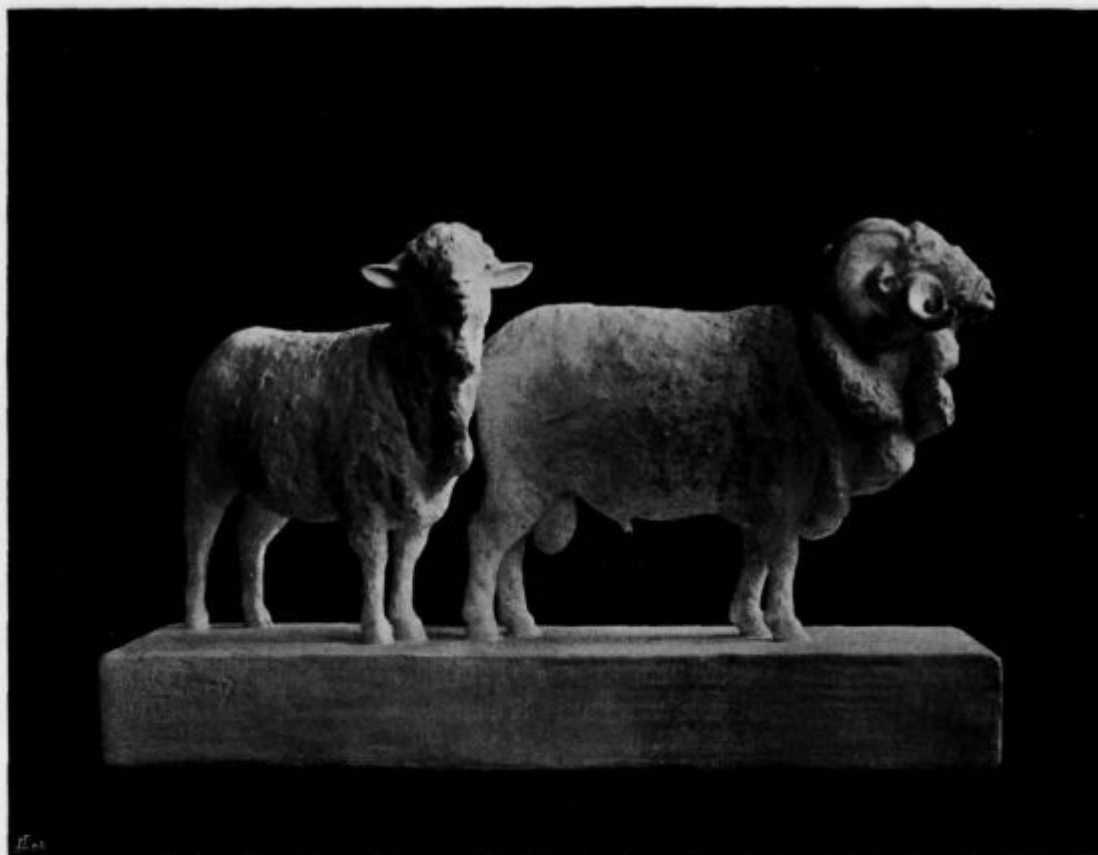
In naš l? Ali bi se ne moglo učiti: l se izgovarja tu kot l, tam pa ne? Kajpada!* Ali pri-

* Dasi se naj ne prezre, da je razmerje pri našem l-u drugačno, za kako temu znaku tuje izgovarjanje mnogo neprilичneje kakor pri onih eu, sch i. t.

staviti moram: to bi se bilo dalo tako vvesti, a zdaj je za to vsekakor prepozno! Ker se v pretežni večini primerov izgovarja l kot l, so ga pričeli izgovarjati povsod tem raje, ker se je bilo težko odločiti, kako ga naj ob pojavljanju knjižnega izgovora izgovarjajo; saj še zdaj jezikoslovci med seboj niso edini, kdaj se naj l ne izgovarja kot l. Kakor se je v knjižni pisavi po priprosti amalogiji besed „bela, belo, belih, belim i. t. d. pisalo „bel“, tako se je tudi začelo izgovarjati „bel“; s tem je bila kratkim potem dosežena obojna edinstvenost. — Gonilna moč — dasi nekaj opore — torej niso bila toliko ona narečja,* kjer se l res izgovarja kot l, ampak, kakor smo že rekli, neprisi-siljeni nagon, da se vse izgovarja, kakor se piše.

(Dalje prihodnjič.)

* Po dr. Štrekljevem štetju (str. 92) je skupno vendarle okroglo 152.000 Slovencev, ki govore l!

R. FRANGEŠ: OVCE.

ROMAN UMETNIŠKEGA SAMOUKA.

Spisal Olčev Igo.

V. PRI STRIJCU VSEZNALCU.

hiši tete Ančike se mi je odprl povsem nov svet, kjer je, rekel bi, vzklil tudi meni raj nedolžnih otroških igrač in radosti...

Moja teta, ki se je bila omožila kot priletna devica z golobradim, deset let mlajšim mladenci, spočetka svojega zakona ni imela otrok, šele po mojem odhodu, po osmih letih, je postala deležna blagoslova materinskega.

Sprejela je torej mene, svojega nečaka, takorekoč z odprtimi rokami ter me ljubila, kakor lastnega otroka.

In njen mož, ki je bil jedva štirinajst let starejši od mene, smatral me je kot mladoletnega svojega brata, občevasje z menoj uprav po bratovski.

Takoj drugo jutro po mojem prihodu me je mladi moj „strijc“ vvedel v misterije — vselega pastirstva! Izgnavši svojo čredo na pašnik okrog hiše, izročil mi je lično spleten bič s šibkim brezovim ročajem ter mi pokazal vzgledno, kako se z bičem poka na različne načine, saj je bil v tej umetnosti pravi virtuoz.

Po nekaterih, več ali manje posrečenih poskusih s tem najprvotnejšim pastirskim glasbilom, izvlekel je strijc izza svojega prsléka drug, dotlej mi še neznan inštrument: bezgovo „žvegljo“, piščalko, podobno slonokosteni godbeni „piccoli“. Ko je zapiskal na nji, nisem bil presenečen samo jaz, ki sem to piskanje slišal vprvo, temveč tudi živina je začela prisluškovati ter se nama bližati nekam intimnozaupno. Seveda sem segel z obema rokama po zveneči žveglji ter potem piskal na njo toli vztrajno, da sem se priučil igrati raznovrstnih melodij!

Takšne piščalke je izdeloval moj strijc kaj spretno v raznih oblikah.

Ko pa sem se naveličal tega jednostavnega piskala, prinesel mi je strijc — trstikove „orgeljce“, ki jih je kupil na sejmu v sosednji župniji. To je šele bilo veselje poslušati, kako je mož sviral na glasno zveneče cevke, da se je razlegalo na onostranski grič! In nisem miroval, dokler se nisem privadil tudi temu umetno sestavljenemu pastirskemu godalu, brez katerega potem nisem gnal nikoli več živine na pašo.

Strijc Peter, ali kakor so ga klicali po domače: „Rúčev Pêtêr“, je bil takozvani „vse-

(Dalje.)

znalec“, ali kakor pravijo Nemci: „ein Tausend-künstler“, kakoršnih je mnogo med našim narodom.

Izučil se je bil naš strijc Peter prvotno — krojaštva. Ker mu pa sključeno posedanje nad drobno šivanko ni prijalo in je njegovemu pre-gibčnemu, še ne povsem razvitemu telesu škodilo, obesil je krojaške škarje na klin ter se lotil svobodnejših rokodelstev.

Sprva je segel po — črevljarski „kneft-tri“, rekše: „Tu si bodem z napornim nategavanjem tiste osmoljene drete vsaj okrepil ročne mišice!“ Ker še takrat ni bilo — šivalnih strojev, vsaj na kmetih ne, je imel torej strijc prilike dovolj za okrepčevanje svojega mišičja.

In kakor poprej kot krojač, je hodil odslej kot črevljarski s svojimi šili in kopiti po ondodni pokrajini na „štero“: šivat na dom, kamor so ga poklicali.

Po tistih šterah je bil malone vso zimo in to često pri enem kmetu po pet, šest tednov, tudi po dva meseca, dokler ni naredil obuvala za vso družino od gospodarja do poslednjega pastirja. Včasih pa je hkratu izvrševal obe rokodelstvi: krojaštvo in črevljarsko s tremi, štirimi ali petimi pomočniki...

Tisto potovalno rokodelčevanje na kmetih je bilo pri nas kaj zanimivo, zabavno in poučljivo. Mojster je prišel s svojimi tovariši v raznovrstne hiše, videl v vsaki hiši drugačne družinske razmere, zasledil in naletel nehote tudi na mične obiteljske tajnosti in tragikomične homatije in dražestne ljubezenske spletke, ki se predejo in motoviliijo med kmetskimi ljudmi, zlasti med mladino, med hlapci in deklami, o kakoršnih se našim novelistom in romanopiscem niti ne sanja.

O tem mi je strijc Peter pripovedoval kaj ljubke, uprav poetično-romantične dogodke in doživljaje. Zlasti pozimi, ko se na kmetih ženijo, potem ob „kolinah in „dómlatkih“ ko se je in pije po ves teden — to vam je za potujočega rokodelca pravi pravcati — „predpust!“

Toda moj strijc je poleg krojaške šivanke in črevljarskega šila znal sukati tudi različno drugo orodje.

V zimskem času, ko mu je pošlo delo njegovega poklica, lotil se je drugačnih opravil. Pletel je slamnate košare in jerbaze ter čebelnjaške panje, potem vitrate canje in koše.

Izdeloval je tudi raznovrstno kmetijsko orodje: grablje in vile, katerim pravijo naši Prleki „ráz-sohe“, nadalje toporišča za sekire, bezjače in tepače ter ratišča za kôse.

Imel je strgarski stroj ter stružil na njem ročaje za črevljarska šila, za dleta in svedre, kakor tudi krožnike in torila.

Takisto si je bil nabavil skobelnico, na kateri je žagal, pilil in skobljal vsakovrstni les: smrekov, bukov, hrastov, slivov, črešnjev in orehov, izgotavljaše od tistega: škatlje za škvorce, ptičje kletke, okvirje za slike in ogledala ter raznolično pohištvo in gospodinjsko orodje n. pr.: perače, pladnje, loparje i. t. d.

Dolbel je tudi žlice od javorjevine, kakor i kuhalnice, zajemalnice, korce in niške.

Tudi ščetke in krtače za obleko in za obuvanje je znal delati, tako, da vseh teh reči ni trebalo hoditi kupovat v mestne štacune.

To vam je bilo pozimi pri nas vse polno orodja in vsakostročnih izdelkov, kakor na kmetijsko-obrtni razstavi, da se nismo mogli niti gibati. In vedno je prihajal ta ali oni sosed, gledat našega vseznalca pri njegovem delu. —

In v tem, ko je strijc Peter žagal, pilil, skobljal, vrtal, dolbel in strgal, predla je tetka Ana na svojem brnečem kolovratu bliščeče svojo povest, da jej je prejša med gibčnimi prsti kar vidno tekla s prêslice na vretence. —

Jaz pa sem se igral z raznovrstnim strijčevim orodjem, med katerim so me najbolj zanimali različni svedri in skoblji ter strgarska dleta. To sem vrtal in rezljal od mehke lipovine kaj čelarne podobice, živalske in človeške, da se jim je čudil vsakdo, ki jih je videl.

Oj, bili so to blaženi zimski dnevi in večeri — polni poezije in selske zadovoljnosti, kakoršne ne poznajo tisti gosposki otroci po mestih! —

Ko pa je spomladi skopnel sneg in so začeli peti ščinkovci, spravil je strijc svoja šila in kopita ter svoje ostalo orodje v kaščo, tetka svoj kolovrat na „dilje“, v podstrešje, in jaz svoje svedrce in dleta z dotičnimi izrezki vred na polico, potem pa smo pohiteli vsi trije na plano, z odprtimi prsi spomladanskim sapam na-proti. —

VI. V SELSKEM RAJU.

Moj strijc je bil viničar in najemnik goric pri imovitem posestniku, ki je bil poznan pod domačim imenom: „Pámanov Andrec“ po vsej Anovski župniji in njenem obližju.

Stari Paman, čegar sin je zdaj umirovljeni dvorni svetnik v Ljubljani, je bil vzoren kmetovalec, ki je obdeloval svoje zemljišče po starodavnih pravilih, pri čemer pa se ni upiral na-ukom modernega kmetijstva. Imel je lepo, nezadolženo kmetijo. Poleg domačega posestva z „désnjakom“ in „vrhom“, vinogradoma, ki spadata k njemu, je bil lastnik še četverih goric z dvema viničarijama, katerih jedno je upravljal moj strijc Peter s svojo ženo. Zajedno pa je imel moj strijc v najem še dva ostala Pamanova vinograda: gori na „Kremprku“ in tu zunaj na griču, ki mu pravijo „Ljubljana.“

K dotični viničariji, kjer smo stanovali mi, spadalo je dvoje, troje njiv, dva sadovnika, kakor tudi k navedenima goricama pripadajoča sadovnika, katerih obdelovanje in vzitek je bil nam na razpolago.

Tu je bilo torej dela dovolj — od zgodnje spomladi do pozne jeseni, dokler ni zapadel sneg! —

In moj strijc, kakor je bil velespreten rokodelski vseznalec, takisto je bil večš v rabi vsega kmetijskega orodja.

Jedva je nestalo bele zimske odeje, je trebil marljivi mož že sadno drevje po sadovniku pri vinogradovem „osèpu“ in pod njegovim „žlakom“, brazdo, kjer preneha gorica in se začneja sadovniška senožet. In to ni bilo nemalo posla; kajti gospodar Paman je bil goreč sadjerejec, nasadivši, kjer je le mogel, vsakovrstno sadno drevje. To je bil pravi raj, kadar je vse to drevje začelo zeleneti in cvesti v toli mnogobrojnih barvah!

Ko je otrebil drevje tistih suhih vej in gosenci zaleg, je pohitel strijc v — gorice, obrezovat trsje ter mu obkâpat korenice. V obrezovanju trt je bil vinogradnik pravi mojster! Bilo ga je veselje opazovati, kako je z ostronabrušenim vínjakom krojil bujnorasle rozge v trioke reznike in dolgovezne panoge, ki jih je privezoval na nizko prákolje in jih napeljeval po osepnih brajdah!

Pri vseh svojih opravilih mi je zgovorni strijc razkladal njih namen, pomen in smoter ter mi v otroškem srcu vzbujal veselje do kmetijskega dela in ž njim spojeno ljubezen do matere prirode.

V pisanem kolobarju so se vrtela potem okrog mene raznolična kmetijska opravila: v goricah, na travnikih in njivah...

Za rezjo je prišla v vinogradih prva in druga kop, potem vez in pletev ter košnja trave med trsjem in naposled — veselo branje: trgatve

zlatorujnega grozdja, ki je prava pravcata dijonizijska slavnost za slehernega vinogradnika. —

Takisto znameniti kmetijski svetki so: košnja, žetev in mlatitva, o katerih so pri nas na kmetih obligatne prej omenjene gibanice, s katerimi se morajo pogostiti tudi orači in „brači“ (trgači grozda) ter poredne „terilje“ (terice lanu in konopelj). Največja svečanost pa so pri imovitih slovenskih štajerskih kmetih takozvani „dómlatki“, t. j. pogoščenje istoletnih „mlatcev“, viničarjev, najemnikov in znamenitnejših delavcev, ki trajajo po — tri dni in noči! —

Ko je opravil delo, pa si je strijček privoščil potrebnega odmora ter se šalil in igral z menoj, kakor brezskrben mladič. Učil me je raznovrstnih otroških iger, naivnih in nedolžnih, ki se jih je bil navadil v svoji mladosti na paši.

V nedeljo in o praznikih popoldne me je povabil veseli strijc na izprehod po okolici. Najrajši je krenil po gorici navzdol v sadovni vrt ter odondot po senožetih v bližnje bukovje, razkazovaje mi različne gozdne prikazni in prizore. Drugič zopet me je peljal pred hišo na vrt pred — čebeljak! Tu je vse brnelo in šumelo neštevilnih čebel, vzletajočih po toplem poletnem vzduhu na pašo in nazaj z vseh strani. Zlasti je bilo tu zanimivo, kadar so začele čebele rojiti: kako jim je skrbljivi mož nastavljal panje, jih škropil z brizgalnico ter jih grabil z dolgoročajno zajemalnico...

Zadaj za hlevom, nad lepo urejenim nátonom, skladiščem za drva, bili so trije širokovejni orehi. Na tistih je strijc porazvrstil po dvajset do trideset lesenih škatelj za — škvorce.

Jej! To vam je bilo veselo ptičje življenje! Najprej, ko so lahko krili škvorčji zaročenci znašali gradivo za svoja gnezda. Potem, kadar so samice valile, a so jim njihovi zaljubljeni tovariši donašali hrane, in ko je zdajpazdaj ta ali oni škvorec zasedel gnezdo, dočim se je njegova ženica hladila in vedrila na bližnji veji. In nadalje, ko so se mladiči izvalili ter začeli čivkati v temnih svojih gnezdičkih — tedaj so stari škvorci obojega spola vzletavali iz škatelj ven in noter, kakor za stavo ter tekmovali v donašanju živeža lačnim žoltogrlim svojim novorojenčkom! Največja radost pa je bila, ko so roditelji svoje mladiče začeli učiti letati, pri čemer so stare dvojice spočetkoma skakale z veje na vejo, potem z drevesa na drevo, vedno dalje in dalje, a mladi

škvorčki so čivkaje poskakovali za njimi in to dan za dnevom, dokler si niso utrdili in izvežbali nežnih perutij ter se naposled razletali na različne strani. —

Čim so koncem maja meseca začele rudeti — prve češnje, me je vodil strijček od drevesa do drevesa, vzdigovaje me kvišku, da sem nargal po volji tistih rdečih „čěmp“, kakor sem nazival češnje v detinskem svojem jeziku.

Češnje! Komu bi se ne zasmejalo srce, ko se spomni tega rožnobojnega, poetično-slikovitega in presladkega prvega sadu po dolgotrajni zimi v cvetočem mesecu majniku! S češnjami nam posladi ljubezniva mati narava gorjupe spomine na puščobne zimske dni ter nam odpre dražesten razgled v plodonosno poletje!

Za češnjami dozore kmalu zgodnje hruške in jabolka, za katerimi se potem razgrinja v nepregledni množini stoterovrstnega sadja do — poznih zimskih hrušek...

Ondu na Pamanovi viničarji smo imeli na izbero različnega sadja v izobilji. In navžili smo se ga po vsem srčnem poželenju! In kar je preostalo sočnih jabolk in hrušek, smo nekoliko stolkli ter napravili iz njih pitno jabolčnico in slastni hruškovec, ostanek pa je skrbna tetka posušila ter shranila za zimo.

Tetka Ančka je bila vrta gospodinja, da jej ni bilo vrstnice v vsej ondotnji okolici. Dasi ji je bilo malo zemljišča na porabo, si ga je razdelila pa vendar modro in vešče za nasajenje raznovrstne zelenjave.

In živino vam je znala rediti, kakor da je bila na živinorejski šoli...

Posebno veliko pa je teta vzgajala perutnine. To je bilo kokodakanja, krakanja in gaganja ter kudrovanja okrog hiše od ranega jutra do poznega popoldneva.

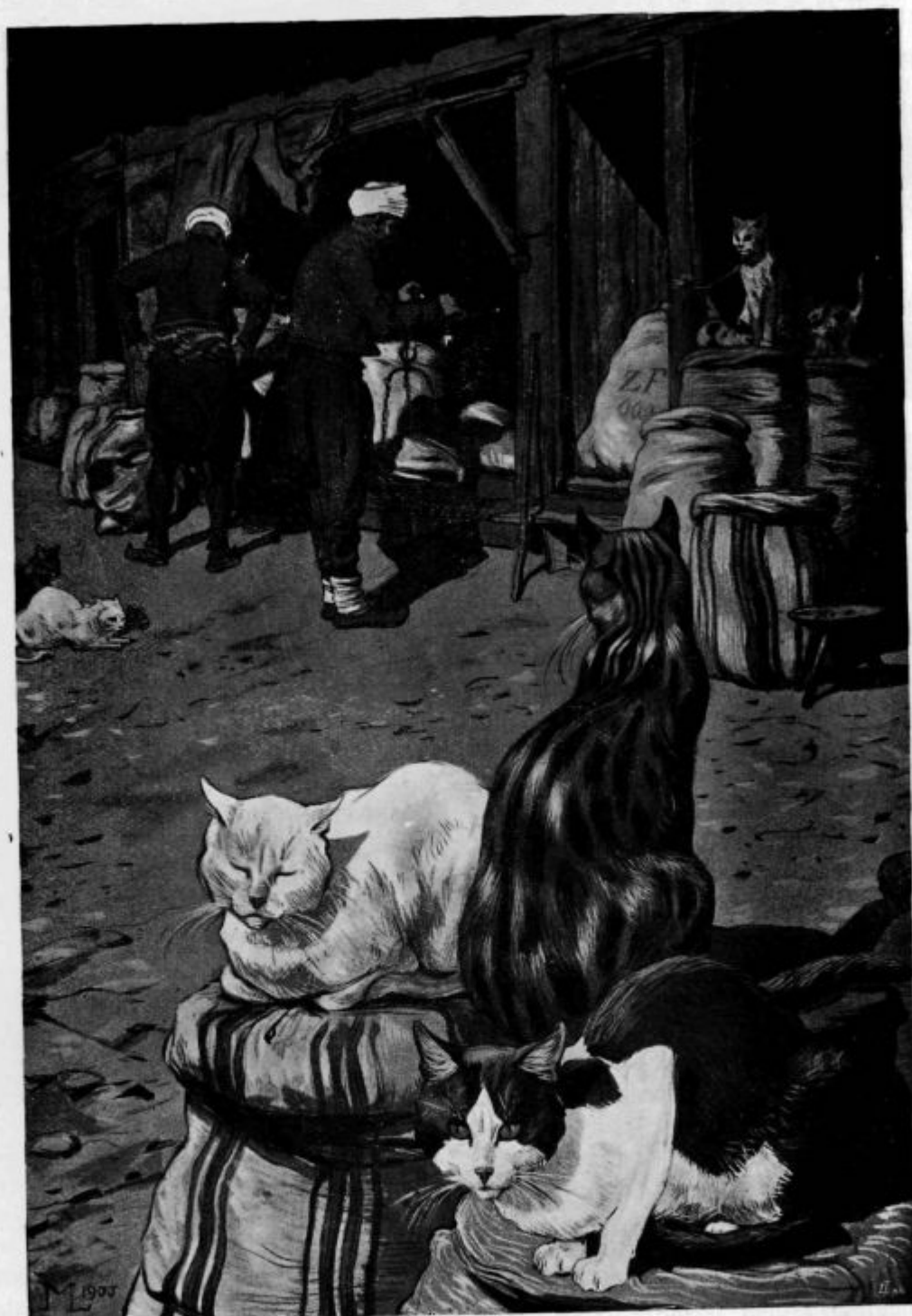
In naposled je bila teta Ančka tudi izvrstna kuharica!

Živeli smo torej dobro, veselo in brezskrbno, v blaženi složnosti: strijc, teta in jaz, ki sem bil nekakšna živa igrača med tema srečnima zakoncema.

Bil nam je tu pravi selski raj!

Toda prišla je doba, ko se je priplazila tudi v ta naš raj zvita kača izkušnjave, ki nam je ponudila „prepovedani sad“ z drevesa „spoznanja dobrega in zlega“. —

(Dalje prihodnjič.)

M. LIEBENWEIN: BAZAR V SARAJEVEM.

ZLATOROG.

Spisal dr. Jos. C. Oblak.

Kdo ne pozna neizrekljivo nežne, poetične planinske pravljice, ki jo je podal v nedosežnih stihih Rudolf Baumbach in ki si jo je baje izmislil naš narod visoko gori v Trenti? Baje pravim, kajti kdo nam je porok za pristnost te lepe narodne pravljice, ki jo nazivamo s ponosom svojo last in ki ji med planinskimi pravljičami v svoji celoti ni para? Tista izvanredna čuvstvenost, ki preveva to ljubeznivo tragedijo ljubezni lovca iz Trente in prevzetne Jerice na eni strani ter tista bajna misterioznost in visoka poetičnost pravljice o skrivnostnih triglavskih rožah in Zlatorogu, ki ga čuvajo v čarobnem vrtu bele žene, na drugi strani — dela jo tako umetniško visoko stoječo, da skoraj priprostemu narodu ne zaupamo, da bi si jo bil res izmislil tako, kakoršno nam jo podaja Baumbach ali pa tudi Aškerc. Kdo nam je porok, pravim. Ali narod sam, ali pa Deschmann in Baumbach, ki sta — žalibog edina — zapisala ta biser naše narodne poezije ter ga tako rešila? Narod ne; kajti trentski narod, ki živi visoko gori pod Triglavom, te pravljice danes ne pozna več. Ali jo je pozabil ali pa jo sploh nikdar ni poznal? Prvo je, seveda, verjetnejše. Toda bodi kakorkoli: jedro pravljice in tudi njena izpeljava v glavnih potezah je duševna last lirsko razpoloženega našega naroda, ki mu je vdahnjena mehka slovanska duša, sprejemljiva za poezijo in polna iskrenega čustvovanja. O tem pričajo vse te neštete naše erotske pesmi o zelenem rožmarinu, o kruti slanici, zagorskih zvonovih, belih cestah... Vsa ta lirika še živi v narodu in je del njegovega bitja; mitičnih rož triglavskih, belega kozla z zlatimi rogovi pa ni več v njegovem spominu. Da jih je nekdanj vsekakor poznal, za to govoré tudi uspehi znanstvenega premotrivanja pravljič vseh narodov, ki so živeli nekdanj skupno.

Mitični del „Zlatoroga“ sega daleč, daleč nazaj v one prvotne čase, ko je človek posebej ljubil prirodne sile, ki jih je najpreje zaznal in spoznaval v njihovih koristnih in škodljivih pojavih. Mitična bitja — kakoršen je tudi naš zlatorog — v kraljestvu pravljič se pojavljajo v bajkah, bolje rečeno, mitih vseh sorodnih nam plemen; povsod najdemo skoraj iste osebe, iste živali. To je privedlo učenjake do drznega, pa logičnega sklepa, da so se rodile, ko so ti

narodi živeli še skupno. To primerjanje nas popelje daleč nazaj v grško mitologijo, do pravljice o zlatem runu in Jazonu, ki ima vsaj sorodne, če ne že povsem analogne poteze. (Runo: zlat kozuh kozla!) Tekom časa je, seveda, ljudska domišljivost in narodova poetična sila skupne svoje pravljice pod vplivom velikih idej, ki so se polastile vseh kulturno napredujočih narodov, zlasti krščanstva, pretvorila, izpeljala in jih nekako okrasila, prilagodila razmeram ter jih odela s poetičnimi okraski. Prvotno in skupno jedro teh pravljič pa ne pomenja drugega nego jednostavno poosebljenje elementarnih sil in njih velikih pojavov; v pravljičah nahajamo še danes sledove prvotne religije: oboževanja prirode, politeizma.

Isto je z našim Zlatorogom: i Baumbachov i Aškerc „Zlatorog“ imata pristno mitično jedro, ki sega daleč, daleč nazaj v sivo preteklost paganstva. Tak, kakoršnega sta ga našla Deschmann in Baumbach pri starih trentskih pastirjih, je izšel že presnovan in predelan iz ljudske fantazije, ki ga je opletla z milotožno povestjo in ga napravila tako poetičnega. In potem sta mu pridejala i Aškerc i Baumbach vsak po svoji individualnosti še nekaj motivov.

Prvotna pravljica je bila jednostavna, kakor je bil jednostaven, ozko omejen razum človeštva v njegovi otroški dobi. Tiste romantične izpeljave takih pravljič in dostikrat tudi neprimerne, neložične primesi, — katerih pa ravno v „Zlatorogu“ ne nahajamo, — so duševni plod poznejšega pokolenja. V tej primesi se kaže duševna dispozicija, kultura in individualnost pozneje ločenih narodov, v teh preosnovanih pravljičah se zrcali značaj narodne poezije. Glavne poteze teh pravljič pa so ostale. Seveda je poetična tvorna sila posamnih narodov pod vplivom recipiranih idej presnavljala stare, priproste, takozvane prirodne mite in rodila nabroj pravljič, ki nimajo z elementarnimi pojavi v prirodi in prirodno religijo nobene zveze več, toda te pravljice so mlajše dobe, le lokalnega, etičnega pojava; to so sadovi refleksije in samostojne misli ter ne spadajo več v zistem prastarih bajk, ki imajo svoj izvor v prirodi.

Bajka o Zlatorogu je tak prastar mitus. Oni velikanski prirodni prizor večnonovega poroda dneva ob krvavi zori in večnonove smrti ob za-

tonu solnca v večerni zarji, ta večni boj med dnevom in nočjo je poosebljen v smrti in pre-rojenju zlatorogatega kozla. Ta beli kozel, ki pade, da zopet vstane v svoji moči in lepoti, ko čudovito ozdravi, ker je zavžil bajnih, rdečih rož, ki izrastejo iz njegove krvi, pomenja v bajki tisto veliko solnce, tisti silni dan, ki ga za kratko dobo premaga sovražna noč, pa le zato, da se porodi iznova tem krasneje drugi dan ob krvavo-rdeči zori.

Jelen z zlatimi rogovi je že v najstarejši dobi podoba solnca, solnčnega boga Dioniza, in pravljice o takih jelenih nahajamo v vseh planinskih deželah. Beli Zlatorog predstavlja pač isto, v tem, ko se pojavlja v pravljicah črn kozel kot podoba noči, črne kože kot nočne pošasti, v krščanski dobi pa ima tudi hudič podobo črnega kozla. Našteti bi mogel celo vrsto pravljic o takih mitičnih kozlih, omenjam pa le precej slično, ki si jo pripoveduje francoski narod v Ormondski dolini:

Tam straži kozel zlate zaklade, skrite visoko v gorah. Kdor se jih hoče polastiti in se jim približa, prebode ga kozel. Potnik ugleda včasih palji črne ženske podobe v belih tančicah, ki bivajo v tem bajnem kraljestvu. (To so pač naše bele žene, o katerih pripoveduje pravljica o Zlatorogu).

V „Zlatorogu“ nastopajo še druga mitična bitja, ki so raztresena v raznih pravljicah sorodnih nam narodov. Tako je škrat tudi neko mednarodno mitično bitje, personifikacija človeku sovražnih elementov. Niti beseda „škrat“ ni slovenska, kajti v srednjeveški nemščini nahajamo v istem pomenu besedo „schrat“, v Švici pa še danes „Schrättling“ in v Poljaki „skrzot“. Da nastopa hudobni duh v zeleni obleki, kakor pri nas v osebi Zelenega lovca (Zelenca), pri Nemcih kot „permoučik“ v beli obleki in zeleni kapici, ki se prikazuje dečkom ter jim razkazuje drage rudnine, utegne imeti svoj uzrok v tem, da jih pravljice splošno predstavljajo kot zlobne duhove, v gozdih bivajoče, ki imajo svojo barvo od zelenja. Tudi demonično bitje „čatež“ ni samo last naše pravljice, nego je mednarodno pravljico bitje, ostanek iz tistih davnih časov, ki nam jih odpira napredujoča filozofija s svojimi logičnimi zaključki.

Tista bujna planinska loza, na kateri se pase Zlatorog, nas spominja začaranih vrtov v raznih pravljicah sorodnih narodov; tudi rojenice niso špécialno naše — poznajo jih vse sorodne bajke;

prav tako veljajo Benečani splošno v pravljicah alpskih dežel kot posestniki bliščečih zakladov, zlata in zapeljivih biserov, ki jih darujejo devam in znajo dragotine in zaklade tudi poiskati. Večinoma nestopajo ti Benečani kot pritlikavci, po-habljeni, bolj ali manj realna bitja. V „Zlatorogu“ nastopa tudi tak Benečan, ki preslepi z zlatom in biseri priprosto Jerico, a brez mitične krinke.

V „Zlatorogu“ imamo torej zbranih več takih bajnih bitij, ki so drugje raztresena v raznih pravljicah. V tej ljubki, pol mitični, pol resnični povesti imamo združen cel venec iz odlomkov različnih pravljic v krasnem, umetno vezanem šopku, nekaj planinski potpourri narodne poezije. Mislim pa, da se prav tu kaže roka pesnikova, ki je povezala te cvetke narodne poezije v duhteč šopek; najbrže je že Deschmann, ki je prvi napisal to pravljico, spravil razne odlomke v harmonično celoto.

Realna so tla, na katerih se vrši povest trentskega lovca; majhen, skrit teritorij je to: Komna, Soča, Trenta, Bogatin, — ozek okvir tam na kranjsko-goriški meji v kraljestvu otca Triglava, kamor so v 70-ih letih le redko prihajali izobraženi ljudje z zanimanjem za naravo in njeno poezijo. Med onimi redkimi planinci sta bila Deschmann in Baumbach.

Nemec iz Turingije je bil poklican, podati našega Zlatoroga v umetniški obliki. Rojen 1841. leta v Kranichsfeldu, je poslušal na raznih nemških univerzah prirodoslovje in prišel na Avstrijsko. Nazadnje je dospel kot učitelj tudi v Gorico in Trst, kjer je živel do 1885. leta, t. j. do povratka v svojo domovino. Zmagonosno je nastopil tedaj s svojim „Zlatorogom“ ter z njim odnesel ne-venljivo lovoriko; kajti „Zlatorog“ ni le njegovo najboljšo delo, nego morda sploh po „Hermann in Dorotheji“ najlepše lirsko-epsko delo tega žanra v nemški literaturi. Toda Nemci ne cenijo dosti visoko Baumbachovega „Zlatoroga“, menda zato, ker vsa snov ni njih narodna last; zbog svoje iskrenosti pa je postal Baumbachov „Zlatorog“ nekako del naše literature, kar ni mala za-sluga Antona Funtka, ki je podal umetniško do-vršen prevod.

Leta 1877 je dozorel „Zlatorog“ v mehki, lirski duši Baumbachovi, čez skoraj 30 let pa je nastopil naš epik Anton Aškerc s svojim „Zla-torogom“.

(Dalje prihodnjič).

NOVELA DOKTORJA GRUDNA.

Spisal Ivan Cankar.

Malo je še postala, ni še izpustila moje roke; gledala je v tla in zdelo se mi je, da so njena lica v tistem trenutku shujšala in upala.

„Saj bom zdaj mirna, Franc; nič več se ne bom ozirala nate, zato da ne boš jezen. Ali zmerom bom mislila nate, Franc, tudi potem, ko boš daleč v svetu . . .“

Vračala se je k mizi, glavo povešeno, s trudnimi in drsajočimi koraki, tako kakor da bi nosila na ramenih težko breme. Jaz sem šel za njo in ko sem se vrnil k mizi, se nisem upal ozreti nikomur v obraz. Vzdignil sem kozarec in sem ga izpraznil na dušek . . .

Mnogo je minilo let od tiste ure, — veliko sem se učil in tudi pretrpel veliko, ali tako živo mi je še v spominu, kakor da bi bil ubil človeka. In v sanjah se vrne časih, gre mimo postelje in se ozre name. Tako da sem zjutraj bolan in so mi noge težke in mrtve, kakor od dolge naporne poti.

Rekel sem že mnogokdaj v svojem srcu, da sem premehak in da se mučim zaradi stvari, ki je drugim samo prijazna anekdota v življenju. Kako pa bi hodil po lepi cesti svoje karijere, če bi ne prehiteval drugih, če bi časih, recimo, ne preskočil trupla, ki je bilo obležalo tam slučajno? Grenka je ta cesta in z moškim korakom mora stopati človek; če bi se oziral z usmiljenim pogledom, postal bi naposled še sam, obležal . . .

III.

In vstali smo in smo se napravili na pot. Slivar, debeli, prijazni gospod, nas je bil povabil na izlet in na kozarec starega vina. Imel je lepo posestvo poldrugo uro od mesta, belo hišo in prostran vrt in vinograd. Mnogo prijetnih dni sem doživel tam — toda Bog vedi, kakšna je moja usoda: z neveselim občutkom, celó z grenkostjo se spominjam navse najlepše ure svojega življenja in kar mi je bil podaril dobrotljivi Bog, da bi izradostil moje srce, mi je padlo v blato iz neokretnih rok! . . .

Bili smo že vsi precej razgreti, ko smo se odpravljali. Govorili smo glasno, smejali se brez vzroka in vsi smo bili zaljubljeni. Celó v staro srce Slivarjevo so se bili povrnili spomini iz davnih časov, in pripovedoval je, da mu je dolgčas tam v samoti in da si poišče nevesto. Velik in

(Dalj)

neroden človek je bil, oči so mu bile zalite in motne od vina in govoril je s težkim jezikom. Drugače pa je bil prijazen gospod in dober rodoljub, tudi njegova hči je bila lepa, le malo prekreпка ženska in podedovala bo najbrž vse tisto idilično in nezadolženo posestvo z vinogradi in prostranim poljem vred . . .

Naročili smo troje voz in posedli smo kakor je naneslo. Naneslo pa je tako, da sem sedel s Slivarjevimi in s plašljivim, golobradim človekom, ki ni zinil vso pot besedice; ne vem, ali je sanjal o prihodnosti in o čudnih, slavepolnih karijerah . . .

Prelep večer je bil, kakor sem videl takih še malo. Vse zvezde so gorele; kakor o velikih praznikih so bili prižgali vse luči na tej silni kupoli. Od začetka se je zasvetilo samo časih visoko nad nami, med mestnim zidovjem; ali kmalu se je potopilo mesto v dolino in kupola se je vzdignila od vzhoda do zahoda. Kakor odsev žarečega neba se je svetilo mesto spodaj, čuli smo od tam plapolanje in podrhtevanje tisočernih nemirnih plamenov.

Vselej, kadar je tako lep večer, je moja duša sentimentalna, izgubi se v čudne sanje. Tudi vino je bilo morda vzrok, da me je obšla prijetna lenoba in da se mi je skoraj dremalo. Srce mi ni bilo veselo, toda žalost, ki sem jo občutil tedaj, je bila tako mehka in estetična, da sem jo užival . . .

Na vozu pred nami so bili Travnovi, za nami pa so se smejali in razgovarjali moji prijatelji in Marija je bila med njimi. Ko bi se ozrl, bi videl njene velike oči in zato se nisem ozrl.

V dremotnih sanjah sem premišljeval o svoji prihodnosti, o lepi poti, ki je najbrž še pred menoj. Tam pred menoj je bila prihodnost in jaderno je vozil lahki voz. In moja prihodnost je bila lepa, vitka in fina, sladkooka, beloroka. Smehljala se je pred menoj, prav dobro sem videl njene oči — ali se je smehljala meni? — Tako hitro je vozil lahki voz, ni ga bilo mogoče doiti. Razdalja med menoj in med njo je bila zmiromi ista, vozova sta hitela jaderno, približala se nista niti za ped.

„O postani, ti sladkooka, beloroka! Ni je sreče nego pri tebi!“

Nagnila je glavo, nasmehnila se je in voz je hitel.

Ali mi je resnično usojeno, da gledam prihodnosti v obličje in da je ne dosežem nikoli? Ali bi hodil samo zategadelj po tej grapavi poti življenja svojega in bi samo zategadelj težil svojo dušo z mnogoterim bremenom, da bi postal naposled za ped pred ciljem? Zaman bi se sklanjal, iztezal roko, niti z mezincem bi se cilja ne dotaknil! . . .

Tako je bila legla žalost v moje srce. Po gladki cesti so hiteli vozovi in na nebu so sijale zvezde; zdelo se mi je, da so čisto blizu in da mi gledajo v obraz s smehljajočimi očmi. Vzdramil sem se malo in sem se ozrl in zvezde so se vrtnile na nebo.

Grenko je, nikoli dohiteti prihodnosti, nikoli preteklosti ubežati! Vozovi hite, ali spredaj in zadaj zmirom ista razdalja; hodi človek in hrepenenje mu reže gube v lica, noge se tresejo in omahujejo; toda grenka preteklost mu je za petami neprestano, lepa prihodnost se smehlja in se umika . . .

Strah me je bilo, da bi se ozrl nazaj, zakaj na tilniku, na hrbtu sem čutil pogled njenih oči. Tihe so bile njene oči, ali očitale so mi in so prosile neprestano. Takrat sem spoznal, da ne ubežim pogledu teh oči nikoli več. Ni bila Marija, nič ženskega ni bilo več na nji — moja preteklost se je ozirala name z očitajočim pogledom . . .

V tisti lepi noči, v nemirnem pijanem poluspanju so se mi bile misli čudno zmedle. Celó v meni niso bile tiste misli; ležal sem tam udobno naslonjen — pa so, glejte, prišle od vseh strani ter so hitele ob vozu lahkonože, lahkokrile, dotikale se voza z rokami, prisedale k meni ter poskakovale spet na cesto. Jaz mislim, da je bilo tako zaradi vina.

In zdelo se mi je v teh čudnih sanjah, da se voz, ki je bil prej daleč zadaj, zmirom bolj približuje. Skoro že sem slišal tik za sabo sopenje in pohrskavanje konj, čutil že na tilniku njih vročo sapo. Odmikal sem glavo, sitno mi je bilo. Tedaj pa se je ona počasi vzdigala na vozu — nisem okrenil glave, ali videl sem jo natanko — in Bog vedi, kako se je to zgodilo: zmirom bližje mi je stopala, preko voza, preko konj, in že je bila tik poleg mene.

„Ali se še spominjaš, kako si prišel k meni, ves ubog in ljubezni željen? Ali se nič ne spominjaš tistih dni, ko si me prvikrat, še plaho, poljubljaj na roko, na lice, objemal me okoli pasu ter mi govoril blage in prijazne besede?“

„Spominjam se, Marija, usmili se!“

„Toliko sem ti dala ljubezni in življenja svojega — kdaj mi povrneš? Na dlani sem ti

prinesla srce in toliko bogastva je bilo v njem, da ne dosežeš tolikega nikoli več. Ti pa si ga zavrnil, zdaj, ko si ga bil okusil. Vzel si ga bil malomarno in si okusil ter si vrgel v prah vse tisto veliko bogastvo. Zdaj pa si se okrenil, da me ostaviš siromašno, oropano. Daj mi vsaj roko v slovo, vsaj prijazno se v slovo nasmehni; ni treba hvaležnosti, le malo prijaznega spomina!“

Tedaj pa se je vzdignil srd v mojem srcu, vzdignil se je poslednji brezobzirni odpor.

„Kaj zahtevaš od mene, ženska? Hvaležnost prosiš in prijaznega spomina? Lažeš, ženska, lažeš! V ljubezni in skromnosti, ženska! Oklenila si se me bila z obema rokama, držala si me trdno, težko sem že dihal . . . Ali tedaj sem se izvil siloma prstom desnice; izpusti, ženska, še z levico! . . . Kaj ne veš, kaj ne veš, da me čaka domovina? Kaj ne veš, da hočem navzgor, po svetli poti, po široki solčni cesti? Že je zazvonilo tam doli, že me kličejo prazniški zvonovi — izpusti, ženska!“ . . .

O Bog, zdi se mi, da sem lagal celó v sanjah!

Ni izpustila, tudi z levico me je objela okoli vratu, ležala mi je skoraj na prsih, skoraj me je palil v obraz žareči pogled njenih oči. Ustnice so se premikale nalahko, šepetale so polrazumljivo in v velikem strahu.

„Ne ubijaj, Franc . . . glej, tako sem še mlada, še bi živela rada . . . Franc, samo še eno leto, en mesec še, Franc . . . usmili se! . . .“

Jaz pa se nisem usmilit; iztrgal sem se siloma in sem jo sunil v stran. Videl sem njene oči in nikoli jih ne pozabim . . . Ali bilo je prepozno, pregloboko se mi je bila vsadila v srce misel na domovino in na karijero. Že tedaj sem bil izročil krmilo svoje barke treznemu, prevdaračemu razumu in sem odslovil mehka čustva, krmilarje nezanesljive. To je bil prvi dan, ko sem resnično trpel za domovino . . .

Ne vem natanko, koliko sem v tisti uri sanjal in koliko sem živel. To pa je gotovo, da mi je bilo zelo grenko pri srcu in da sem govoril besede, ki bi rajši, da bi jih bil govoril kdo drugi. Čegav je bil obraz, ki se je sklanjal globoko k meni in čegave so bile ustnice, ki so šepetale polrazumljivo in v velikem strahu? . . .

Napol sem odprl oči — visoko tam je sijalo belo nebo, mirno in veliko, tako da se je porodilo v moji duši mehko hrepenenje. Sijalo je nebo, ob cesti je pošumevalo temno drevje, zamolklo so bila kopita in kakor po mehkiem žametuh so vozili vozovi . . . O ti sladkooka — samo za trenotek! Postani samo za trenotek!

LEON ARNDT: DRVAR.

Ozri se — ni potreba, da bi se ozrla ljubeznivo, ni potreba, da bi se nasmehljala prijazno! Samo ozri se s tistimi velikimi, sladkimi očmi, zato da bom vedel, da misliš name. In če so tvoje misli neprijazne, kaj zato! Ljubim te bolj nego domovino — in kaj je meni, če je domovina neprijazna, če je nebo nad njo oblačno, če je padla slana na prostrano polje? Težko mi je pri srcu, ali ljubim jo bolj kakor takrat, kadar gorí nad njo mogočno poletno solnce . . . Ozri se, ti sladkooka! . . .

Ni se ozrla, jaderno so hiteli vozovi, kakor od daleč sem čul pritajen smeh in spoznal sem njen glas . . .

Koliko je bilo sanj in koliko je bilo resnice? Čegav je bil obraz, ki se je sklanjal nad mano in čegave so bile ustnice, ki so šepetale v velikem strahu?

Odprl sem oči in ugledal sem pred sabo čisto neznan obraz. Kdo si? Lep je bil obraz, oči pa so bile solzne, tako da sem jih čutil na licih. Zdrznil sem se in sem jo spoznal . . .

Kdaj, o domovina, mi poplaščaš tisto trpljenje? Veliko sem doživel na svetu in veliko pretrpel, ali nikoli ne pozabim tistega trenutka, ko sem ugledal dvoje objokanih in prestrašenih oči. Mirne so bile ustnice, toda slišal sem jasno njen očitajoči glas.

„Kaj si čisto pozabil name, Franc? Dolg je bil večer in ves večer se nisi ozrl name! Kaj sem ti storila, Franc, da si tako neprijazen? Ali se ne spominjaš več tistih večerov, ko sva se sprehajala po lepem jesenskem vrtu in si mi govoril toliko prijaznih besed? Tiho je bilo moje upanje in veselo, zdaj pa sem ti pogledala v obraz in sem se prestrašila . . .“

To je bila namreč Marica, ki sem jo ljubil nekoč, kakor ljubi človek vsako lepo žensko. Reči moram, da sem jo ljubil deloma tudi iz domoljublja, zato ker je bil njen oče dober rodoljub, kakor sem že povedal, in ker je imel jako prijetno posestvo. Ob tisti uri pa je bila moja duša polna sentimentalne ljubezni in tako nisem razumel njenih besed, nisem razumel tistih časov, ko sem se sprehajal po lepem jesenskem vrtu, poln drznega življenja in nečistih misli . . . O, da bi še enkrat zašumeli kostanji, kakor so šumeli na tistem vrtu, da bi še enkrat tako zadišale jesenske rože, kakor so dišale takrat! . . .

„Veseli ste bili nocoj, gospod doktor, in ste čisto pozabili name!“

Vzdramil sem se iz dremotnih sanj — tam visoko je zasijalo belo nebo, ob cesti je pošu-

mevalo temno drevje, kakor po mehkiem zmetu so vozili vozovi. Zadremal je bil mladi fant, slonel je tam s polodprtimi ustnicami in vročim obrazom. Bog vedi, po kakšnih deželah je romal, kakšne kraljične je ljubil; ustnice so se premikale in so se smejale. Zadremal je bil tudi Slivar in hropel je naglas, lica so mu bila potna in zabuhla.

„Kako bi bil pozabil na vas, gospodična Marica? Zmirom sem mislil na vas . . .“

Jecjal sem nerodno še v polspanju in vendar sem se lagal. Tako se privadi jezik nekaterih besed in opravi svojo dolžnost, ne da bi se človek ukvarjal s premišljevanjem. Govornikom je to jako prijetno, v navadnem življenju pa je boljše, da človek ne laže tako naravnost. Tudi Marica se je ozrla name z začudenimi in skoraj zlovoljnimi očmi. Sram me je bilo in tako sem se trudil z zaspano močjo, da bi se opravičil.

„Glejte, gospodična Marica, ves sem truden in žalosten, ne glejte me ob tej uri s tako očitajočimi očmi! Nisem govoril resnice, nisem mislil na vas. Preveč grenko mi je bilo pri duši, da bi mogla vanjo vesela misel. Ali spominjam se tistih tihih večerov in spominjam se nanje z neveselim občutkom. Bilo je in je minilo . . .“

Težko sem govoril, besede so me dušile, skoraj ni mogel glas iz grla. Kadar se danes v teh razmeroma solidnih in mirnih časih domislim tiste vožnje pod belim nočnim nebom, razumem le trudoma nenavadne misli in občutke, ki jih je bilo takrat moje srce polno. Tuja mi je sentimentalnost in poslužujem se mehkih izrazov le ob posebnih prilikah in ne z velikim veseljem. Sentimentalne duše niso napravile še nikoli politične ali družabne karijere in solza v očesu, vzdih na ustnicah je znamenje nezanesljivega značaja. „Trd bodi, neizprosen, mož jeklen,“ kadar je treba v službi domovine, oziroma naroda po tisti nevarni lestvici do blagostanja in primerne časti! Ob tisti uri pa je bilo poseglo v moje življenje nekaj neznanega; šel sem po lepi ravni poti, ali nenadoma sem zavil v stran in sem blodil po čudnih krajih, ki me jih je bilo strah. Zelo sem bil slab in izmučen, ko sem se vrnil ves razpraskan in brez klobuka na široko belo cesto. Pozdravljena, ti široka bela cesta! . . .

„Žal mi je tistih tihih večerov, gospodična Marica, in hvaležen sem vam zanje, kakor sem hvaležen vsakemu človeku za najmanjšo dobroto, ki mi jo je kdaj podelil, za vsak prijazen pogled, ki me je kdaj oblagodaril z njim. Ali oprostite, gospodična Marica, daleč vodi moja pot in težka je . . .“

Že sem hotel razlagati z mirnimi in stvarnimi besedami vzvišeno nalogo svojo, ki se ji nameravam posvetiti v službi domovine, ali zgodilo se je po čudnem naključju, da sem se dotaknil nalahko njene mrzle roke; ni bila nežna njena roka, toda svetila se je v tej beli noči kakor od srebra. Tako me je premagala lepota večera, tiha svetloba zvezd in ne v poslednji vrsti neka posebna, skoraj nemoralična slast, ki sem jo občutil ob njenih solzah. Nagnil sem se nekoliko in sem nekoliko vzdignil tisto srebrno roko ter sem jo poljubil. Od ustnic do nog me je prešinila v tistem trenutku čudovita sladkost, iz prijetnih spominov in iz lepe noči porojena, in tudi iz tiste sentimentalne čutnosti, ki obide zaspanega in trudnega človeka. Zatisnil sem oči in poljubil sem vdruči njeno roko . . .

Kam bežite, vozovi, kam bežiš, prihodnost moja? . . . Takrat so za hip postali vozovi, zahrskali so konji, grive so zavihrale. In če pomislim zdaj, časih v trudnem mraku . . . ali bi ne bilo boljše, da bi bil zavil lahki moj voz na tisto belo pot, ki se je zasvetila tedaj na levi in je ugasnila tako hitro, da ji nisem videl cilja? . . .

Poljubil sem vdruči njeno roko in vztrepetal sem in sem se sklonil, da bi poljubil tudi njene ustnice in njena lica, mokra od solza. Bog pa je hotel, da so tedaj zdrdrali vozovi na grapavo vaško ulico in da se je vzdramil študent iz prijetnih svojih sanj. Zazehal je in je pogledal na naju z velikimi in neumnimi očmi. Pozdrav-

ljen in blagoslovljen, ti mladi fant, koder te pač vodijo pota življenja tvojega! . . .

Zašumeli so vrtovi, pred nami se je zasvetila prijazna bela hiša; dvoje oken je bilo razsvetljenih — ozrlo se je na nas dvoje gostoljubnih oči. In ko sem čutil na obrazu pogled teh gostoljubnih oči, se je nekaj zgenilo v mojem srcu.

Če prav premislim, je bilo morda obžalovanje . . .

Vozovi so postali, hipoma je bila vsa družba glasna in vesela; zdi se mi, kakor da so takrat zvezde ugasnile in kakor da noč ni bila več tako bela in sentimentalna. Škripaje so se odprla velika vrtna vrata, zahreščali so koraki na pesku. Slivar me je prijel pod pazduho, omahoval je nekoliko in govoril je s hrupnim glasom. Ozrl sem se na pragu in sem se zdrznil. Poleg vhoda, pod kostanjem, je stalo dvoje lepih žensk in svetloba, ki je lila iz okna, je obsevala dvoje dovršenih profilov. Gledali sta si naravnost v obraz, roka se je oklenila roke in oči so se zasolzele . . .

Moj namen je in moje načelo, da pišem po pravici. Ne morem torej zapisati, da je bilo moje srce težko v tistem trenutku, ko je sijala bela svetloba na dvoje dovršenih profilov in ko so se zasvetile solze v tistih lepih velikih očeh.

Spreletela me je čudna slast, zakaj zmirom je človeku prijetno, če vé, da ga ljubi lepa ženska...

(Dalje prihodnjič).

PETR BEZRUC.

Spisal A. Kristan.

Já Petr Bezruč, od Těšína Bezruč, porobeného národa bard!

Tako se je predstavil pred leti česki javnosti neznan poet. Bujni akordi njegovih verzov so se igrali s srci in nemirno je plala kri čitatelju po žilah. Omamljen, žalosten, a obenem razradoščen je poslušal te nove, čvrste glasove . . . kot bi vstajali glasovi trubadurjev.

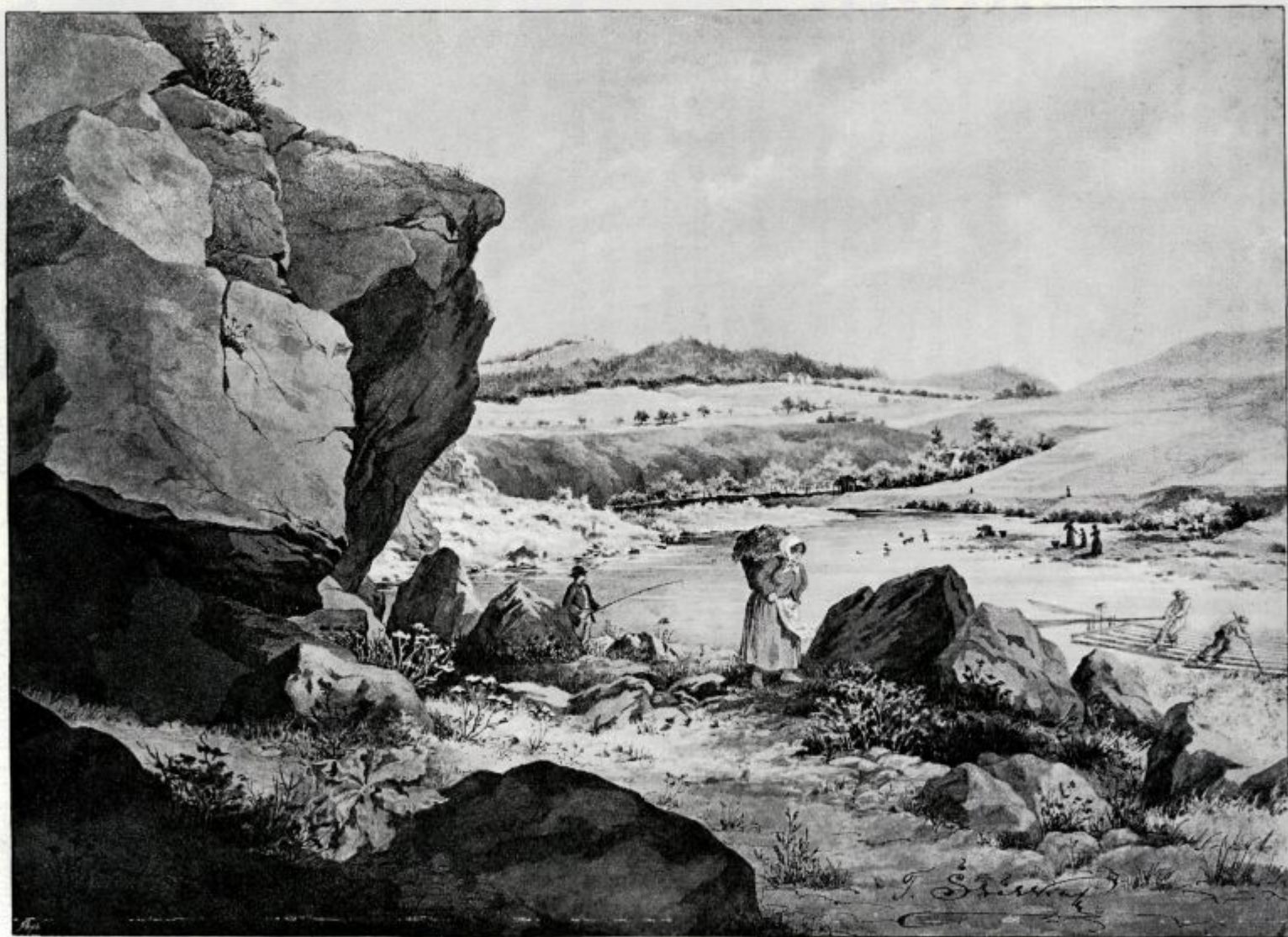
„Já Petr Bezruč, od Těšína Bezruč,
toulavý šumař a bláznivý gajdoš,
šilený rebel a napilý zpěvák,
zlověstný sýček na těšínské věži
hrajú a zpívám, co kladiva duní
z Vítkovic, z Frýdlandu, pod Lipinami“.*

* „Jaz Peter Bezruč, od Těšína Bezruč, potepajoči se muzikant in blazni godec, nori puntar in pijani pevec, ne-

Tako je popolnil svojo karakteristiko. Tupatam pa so državnemu pravdniku njegovi verzi malo prečudno zazveneli, in često je rabil svoj veliki rdeči svinčnik ter krajšal in manjšal . . . Pesnik je objavljaj svoje verze v „Času“. Pred kratkim pa je umolknil, najbrž za vedno. 10. okt. 1902. je namreč napisal uredništvu:

„Kadar narod umira, je treba pač drugega dela na narodnem polju. Pošten duhovnik, ki se boji Boga, panj-učitelj, ki združuje buče, delavni kmet, ki ima trdno posestvo, hlapec, ki ravna dobro s konji, — vsakdo izmed teh velja več kakor deset pesnikov.“

srečo prorokujoči čuk na tešinskem stolpu, godem in pojem o vsem onem, kar pripovedujejo žvenkeča kladiva iz Vítkovic, Frýdlanda in nad Lipinami.“

PROF. TOMAŠ ŠETKY: NA OTAVI.

JOSIP DOUBA: V BALETNI ŠOLI.

Občinstvo je vedno glasnejše popraševalo po njegovih pesnih. Dotične številke „Časa“ so bile že vse razprodane, v knjigi zbranih pesnij pa ni bilo. Založniki so iskali Bezruča, knjigo-tržec Vilímek je ponujal velike svote za Bezručeve pesni, ali Bezruča — ni najti.

Neznani je prišel, neznan odšel. Ni mu za slavo, ne za bogastvo. —

Uredništvo „Časa“ pa je z ozirom na vedno in vedno popraševanje zbralo njegove pesni ter izdalo novoletno številko tednika „Besedy Času“ kot „šlezko številko“ samo z Bezručevimi pesnimi. V tej šlezki številki se zrcali tudi ves Petr Bezruč, vsa njegova individualnost, vse njegove težnje...

Poet, doma v šlezki vojvodini, sin českega naroda, ki je tu kruto zatiran in tlačjen v narodno-političnem, kulturnem in gospodarskem pogledu, je odšel rano v svet. Dvojna bol ga je morila. Ljubljeno dekle ga ni maralo in njegovo šlezko ljudstvo, ta ubogi delavski narod, živi v veliki bedi, v neznosni duševni in telesni revščini, saj nima nobenih pravic, nobene vesele ure...! Zato je Bezruč bard „porobéného“ naroda. S krvavečim srcem je odšel iz domovine.

V kraljestvu Češkem je videl, kako se probuja kri njegove krvi, sinovi njegovega ljudstva iz dvestoletnega duševnega spanja. Na temelju dela buditeljev Jungmana, Kollarja, Šafaříka, Palackega in Havlička gradé nove generacije. Kultura se dviga. Češko vseučilišče ni več lep sen, pač pa mnogo obetajoče vzgajališče naroda. Iz njega se širi med narod prosveta po deželi. In ne le to: težnja po drugem vseučilišču v Moravi se že pojavlja z vehementno silo... Narodni divadlo, ta hram čeških modric, se razcvita čim bujnejše; ob veselo-ganljivih, milozvočnih, prekrasnih domaših melodijah se širi srcé rodoljubom. Češka umetnost se priznava po vsem svetu. Smetana, Fibich, Bendl, Weis — bratje Ondříčkovi, Kubelik, Kocian — no, „nouze naučila Dalibora housti!“ In Manes s svojim Maroldom, Alešem, Schwabinskim, Mucho, Dědino, Schwaigerjem, Radimskim — — — Nemci, dà, celó ponosni, sovražni Dunaj se klanja česki umetnosti.

Bogata, plodonosna Hana procvita čimdalje lepše. Moravan stopa v gospodarskem pogledu na stališče Nemca. „Družná Moravěnka“ dobiva zopet svoje starodavno česko obličje. Mesto za mestom, vas za vasjo pada zopet nazaj v češke roké... Prostějov, Kroměříž, Přerov... In v Slovaču, tej pestri, v tisočeri barvah se leskeči domovini moravskih Slovakov, tudi izginja

že beda. Na grudah narodnega polja že deluje cela vrsta gospodarsko izobraženih in kulturnih delavcev...

Petr Bezruč, sin teptanega šlezkega ljudstva, pa pravi:

Můj život tich byl jak půlnoc a teskný jak září. St'astnější národ necht' karneval miluje a zná, Těšín mi hleděl v kolébku — ty čti mi to z tváří.*** Njegovi verzi so resni, motno zvené njegove melodije. Po labjskih krajih — tam naj le skače jamb, po bogati Hani naj se le ponosito izprehaja spondej, toda v njegovih verzih plaka daktil „kot šalmaj tam pod Beskydem.“

Pa zakaj potem sploh poje, ko vesel ne more biti? „To jen tak jsem pěl svým lidém, by se nám to umíralo líp za hudby pod Beskydem.“***

Ljubezen do bednega šlezkega ljudstva pa ga je gnala nazaj v domovino. Stopil je na vršac Lise Goré ter gledal na Friedland, Mistek, Frydek, Těšín. V gostem dimu zagrnjena, zró tam v svet Ostrava, Vitkovice, Fryštát. Zamislil se je: Duh onega Ondraša, ki je l. 1712. spuntal beskidske kmete proti gospodi, da bi se maščeval za svojega očeta in onečaščeno sestro, stoji pred njim. Ondraš ga vpraša po rodu: „Si li ti tudi sin tujega naroda, ki onečašča češke devoyke, ki govori tuj jezik — —?“

Pesnik mu odgovarja: „Brate Ondro, tvoje sem krvi, od Těšine sem. Pesmi tihe pojem.“

Ondraš: „Kaj narod ne peva več?“

Pesnik: „Naše pesmi so izginile, devoykam so zastale v grlih — le ena nam je še ostala, in ta je: „Hudo, hudo, hudo mi bo!“ Vzeli so nam naše češke šole, vzeli naše češke gore“.

Ondraš: „Ali se je zgodilo to v imenu zakona?“

Pesnik: „V imenu in na podlagi zakona. Le božjo besedo je še slišati v našem jeziku v Janovicah in na Borovem, ali pero ne smé pisati več po naše.“

In Ondraš sprašuje: „V imenu zakona?!“

„V imenu zakona, na podlagi zakona preganjajo Nemci in Poljaki češko govoreče Šlezane, zaradi narodnosti jih kruto mučijo, zatirajo — vse na podlagi in imenu zakona.“

Ondraš pa se je divje zasmel, in ni ga bilo več.

*** „Moje življenje je bilo tiho kot mesec september. Srečnejši narod naj pozna predpustne zabave in jih ljubi, meni pa je zrl Těšín v zibelko, kar mi moreš brati raz lice.“

*** „Le tako sem popeval svojemu ljudstvu, da bi nam bilo malo lažje pri godbi umirati tam pod Beskidi.“

Pesnik pa je nastopil pot po domovini. Prišel je v domačo vas. Vse mu je tuje. Učitelj je že umrl, župnika ni več, nikjer češke duše! Poljak je povsod gospodar, na pokopališču so napisali le v poljskem jeziku, saj češki so prepovedani... Gospodarjev - Čehov ni več, danes je gospodar kruti kapitalist markyz Gero.

„Šest židů v dědině, burmistr Žid, barevna žlutá u řeky. Tak kles už hluboko, Pane, ten lid, že jsi ho proklal na věku?“ † In nadučitelj Halpar, ta poštena češka duša, kje je? Prišli so Poljaki. „Šola bodi poljska,“ so dejali. Halpar pa je mirno učil češko deco češki. Spodili so ga iz službe. Otožen je hodil okrog; imel je še ljubico, no, kaj bi ona s Halparjem brez službe! Omožila se je z bogatim Poljakom. In raznesel se je glas: „Halpar visi na jablani.“ Pokopali so ga v neki kot pokopališča.

Tako potuje pesnik po svoji domovini. Njegova narodna struna grmi proti Nemcem in Poljakom. Šola in cerkev postajata povsod poljski, učitelj je povsod Poljak, duhovnik Poljak. Skoraj nikjer ni več svobodnega češkega kmeta; davno je že pokoren rob tuje gospode. Bol in srd lijeta pesniku iz srca:

„Sedmdesát tisíc je nás
před Těšínem, před Těšínem.
Sto tisíc nás poněmčili,
sto tisíc nás popolštili,
v srdce pad mi svatý klid.
Když nás zbylo jen sedmdesát,
tisíců jen sedmdesát:
smíme žít?“ — — — ††

Iz Frydka je šel v Těšín. To je bilo vročega avgustovega dne. Na cesti je srečal lepo mlado dekle. „S panem Bog, dzevuška švárna,“ jo nagovori. „S panem Bog džen, dobrý pane.“ — „Z kun, kaj idzeš?“ — „Do fabriky, do Ceszyna z Tosonovic.“ — „Tys je Polka?“ — „Ni, Moravka!“ In zlostno je pokazala bele zobe in ga srepo pogledala s krasnimi svojimi očmi, to prelestno dekle s Tošonovic.

„To jen u nás rector Polak,
ten nam dává polské knížky,
ale mi jen po moravsky
řondzimy, co z Tošonovic.“

† „Šest Židov je že v vasi, župan Žid in rumena barvarna stoji ob reki. Tako globoko je že padlo to ljudstvo, — o Gospod, ali si ga proklel na veke?“

††) „Sedemdeset tisoč nas je pred Těšínem. Sto tisoč nas so ponemčili, sto tisoč popolščili. Srdce mi je objel svet mir. Ko nas je ostalo le sedemdeset, od tisočev le sedemdeset, ali smemo še živeti?“

Pesnik gre dalje, dalje. Pride med rudarje v Ostravo. Iz pesnikovih gigantskih verzov buči srd, ki budi grozo in kliče po maščevanju.

V jamah kopljejo ubogi rudarji, ki nikoli ne vidijo zatega solnca. Ko gredo v jame, v one strašne, mnogo sto metrov globoke jame, ga ni še na obzorju, ko izidejo, ga zopet ni več. — — Z dela gredo na delo, počitka ne poznajo, veselja ne. Njihovo meso je postalo kameneno... Tam ob Dunavu pa strmé proti nebu palače iz njihove krvi in njihovega potu. Sto let že traja to njihovo suženjstvo, sto let že delajo za druge — kdaj vendar bo konec?! Kdo jim povrne ta izgubljena leta? Če so grozili s kladivom v rokah, so se jim gospodje smejali. Zato pa še danes hodijo v jame pokorno kot psi in še garajo in garajo! Tekla je že kri, nič ni pomagalo. Toda pripravljajo se na dan, ko: „súčtujem spolu“ — dan obračuna.

Poln najtrpkejših mislij koraka pesnik iz Ostrave proti Těšínu. Ž njim gre delavka iz rudnikov. Moža in sina ji je vzela jama. Povsod gledata bedo, glad, siromaštvo. Vasice, vse polne nesramnih židov, vse je v rokah tujcev, le motika in kramp sta last češkega ljudstva. In to ljudstvo, ta ubogi, teptani ljud, še poljublja podplate svojih tiranov... Ah, žalostno je to poglavje o šlezkem bizantinizmu! In v pesnikovem srcu se pojavlja srd, gnus, čim dalje večji — povsod, kamor le pogleda, vidi največje zatiranje svojega ljubljenega, hlapčevskega ljudstva. Z ostrimi pogledi meri vse bogate žide, železne premogarske barone — in „každý z nich upjatý pogled můj cítil, mou zatatou pěst', můj vzdor, hněv kovkopa z beskydských hór.“

Preide na Opavsko. Trume ljudstva prihajajo v Hrabýň častit devico Marijo. Dà, tudi on je časih prihajal semkaj, takrat, ko je še veroval. Ali vendar se spominja rad hrabýnske božje poti, — bilo je takrat krasneje kot je sedaj!

Na opavski strani bi ne bilo življenje tako grozno, ali tam pesti narod Prusija, zaveznica našega orla. — — Pesnik že vidi, kako plapolajo raz opavske stolpe tuji praporji...

Prepotoval je vso svojo domovino, — pretrpel je vse muke, ki jih mora prenašati zatirano češko ljudstvo v Šleziji. Zato je hotel zbuditi vest Čehov, in kot blazen, strašen bard svojega ljudstva pod Beskidi je hotel s svojim lastnim telesom varovati poslednjo ped češke posesti.

„Kakor so v višine povzdignili Rimljani vodjo Spartaka,“ pravi pesnik, „tako bom stal tudi jaz. — Davno izgine že moj narod, — jaz pa bom stal še sto let s čelom naravnost proti

nebeškemu svodu; z zlomljenim svojim tilnikom se dotaknem azurja, jaz, Petr Bezruč, Ahasver vesti Čehov, grd fantom, izginolega naroda bard.“

Tak je Petr Bezruč. To ni pesnik gladkih manir; ne opeva stare slave mile domovine — njegovo srcé ne mré od tuge za izgubljeno ljubeznijo, usta njegova ne kolnejo nezveste devojke. Lira Bezručeva poje turobno, zdajpazdaj zazveni jačje in jačje, razume jo popolnoma le oni, ki pozna neznosno narodno-politično, kulturno in gospodarsko stališče šlezkih Čehov, zlasti na Těšinskem, kjer se bije med Čehi in Poljaki najljutejši boj, kjer se Poljak složno, roko v roki z Nemcem bojuje proti bratu Čehu... Čeh je zatiran, češka narodna in gospodarska povest propada na vsej črti. Na Dunaju, v parlamentu pa vlada slovanska vzajemnost med Čehi in Poljaki... — — —

Bezručeve ideje niso nove, prevratne, moderne, — ne, stare so, a verzi njegovi naglašajo

enakost, svobodo, bratstvo. Bezručeva lira poje zatirancem, njegove divne himne zvené brezposelnim, njegovi verzi plakajo nad propadanjem češke zavesti, pesmi njegove kolnejo — brate Poljake... In vendar je Bezruč slovanski narodni pesnik!

Čital sem nedavno nekje, da narodne literature ne tvorijo dnevna dela, dela momenta, niti ne dela enega obdobja, ampak cele vrste del posebnih, odličnih duhov... Narodna literatura se sklada iz knjig, s katerimi soglaša ves narodi. Te knjige so mu kruh in pa vir zdravja, ki teče vedno. Vsakdo črpa iz njega lahko.

Bezručeve pesmi so taka knjiga, iz katere bo Čeh vedno črpal krepilo v svojem boju za človeški obstanek na svoji zemlji.

Tudi Slovencem bi bili potrebni Bezruč. krepkih narodnih tonov... In naš Korotan, čegar usoda je podobna usodi Šlezije, bi ga potreboval še prav posebno!

IZ TEŽKIH ČASOV.

Kot čul šepetanje
iz tajnih gomil bi nocoj —
v temine brezdanje
me vabi in mami skrivnostno duh moj.

V oblak se prelila
je zarja ob robu nebes,
se noč je zgrnila,
in dihalo sanje iz tihih cipres.

Ne svetijo zvezde v temó,
oblak nad poljano se vije,
za bliskom v njem blisk vzplameni,
ognjeno, srdito zasije.

Kaj v mraku ječi tak bolno,
kot duša miru bi iskala?
Po reki se ziblje mrlič,
in v strahu je noč vztrepetala . . .

C. Golar.

VIZIJA.

Odkod si dospela mi v tiho stanico,
oj, deva prelestna, moj divni idol —
kot sanja prosojna, kot vila sijajna
priplula si iz neizmerja nizdol?

Ko svilena krila noč temna razgrne,
zasine mi v spanju lik srebrni tvoj,
in dahneš opojen poljub mi na čelo,
kot večno božanstvo te zrem pred seboj.

Li ti si moj genij, fantom čarojasni,
li v sferah nebesnih tvoj svetli je dom?
Zaljubljena duša je v tvoji lepoti,
z vesoljstvom združiti se hoče atom.

C. Golar.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Silvin Sardenko: V mladem jutru. Težko mi je pisati o knjigi, ki ni zase umotvor, ki ni dejanje zase. List za listom — in pol knjige je prazne, četrtnina je pomazan papir. Tako je kaljeno veselje nad ostalo četrtnino, ki je ljubezni in hvaležnosti vredna. Ali jaz mislim, da bolj pristoji poštenemu človeku, če se veseli prijaznega daru, bodi še tako skromen, nego da bi se jezil nad nepotrebno privlaklo. Sardenko je pesnik in tako bo sam spoznal, koliko nam je govoril to prvo pot nepotrebnih besed. Živo željo pa čutim v srcu, da bi se pomenil s tistimi ljudmi, ki vlačijo Sardenka siloma na kriva pota; z ljudmi, ki lažejo njemu in nam, ki ga primerjajo Zupančiču, ki mu očitajo ženijalnost in ki njegovo neizrečeno banalno sentimentalnost zmerjajo z „ljubeznivostjo“. Niso mu prijatelji ti ljudje in ker je pesnik, ga bo sram njih hvale, ki ne izvira iz hvaležnosti, temveč iz nagibov, umetnosti popolnoma tujih.

Sardenku škoduje, da je izdal svoje pesmi ob istem času, kakor Oton Zupančič. Težko se človek izvija silnemu vplivu Zupančiča; gledal je v kres, plapolajoč do nebá in ko se okrene, zapazi komaj ponižno lučko, trepetajočo na poljani; slišal je grom, bobneč od obzorja do obzorja in ko se osvesti, ne sliši skoraj plahega šepetanja. Ali da ga je ugledal človek in slišal, je za Sardenka v dandanašnjih klavernih časih časti in hvale veliko.

Povedal je nekdo zadnjič, da gospoduje lirika malone samooblastno v naši literaturi. Če je stvar taka, tedaj bi se zjokal nad današnjim stanjem slovenske knjige. Ozri se, prijatelj — nikjer in nikoli nič! Verzov toliko, da se gnetejo človeku pod nogami, in pesmi nobene! Sam stoji Zupančič in resnično se mi smili, da nima vrstnika, ki bi se mu meril ob rami. Lažje bi pač hodil in hitreje, če bi imel tovariša na svoji lepi trnjevi poji. Nihče, ki je bral eno samo kitico njegovo, pa ga ne bo žalil tako zelo, da bi mu rinil za tovariša ubogega Silvina. Delal bi krivico obema, Sardenka pa bi vrhu tega osmešil. Jaz ga ne maram smešiti in zato ga ne primerjam nikomur.

Silvin Sardenko je mehka ženska duša, v svojih najslabših verzih tako mehka, da bi ga človek zgrabil za rame in ga stresel: Ali si fant, ali si baba?! V najboljših njegovih pesmih pa zveni mirna, preprosta nežnost narodne poezije, tako v resnično krasni, pač najlepši pesmi cele knjige: „In upanje naše — bodi češčena!“ Vesel in jezen je človek obenem, kadar bere tako pesem, kadar se zabliškajo iz pustega mraka verzi, kakor so n. pr. naslednji:

Oj z Bogom in na svidenje
na vedno blaženih vrteh,
spoznala bova se takoj
po teh objokanih očeh.

Vesel in jezen je človek, zakaj le stran, le kitica dalje in za živo poezijo pride naravnost ostudna banalnost. Tako se izlije ciklus „Izliv iz zapuščenega srca“ (že naslovu bi so človek prijazno nasmehnil) po nekaterih lepih pesmih v brezdanjo globočino smešnosti; za Sardenka, ki ga imam resnično rad, me je bilo sram, ko sem bral tam štirinajsto in petnajsto pesem. Zdelo se mi je časih, da se prijatelj Silvin norčuje, ali kakor kaže vsa knjiga, ni ironije v njem. Kaj si je pač mislil, ko je lepi pesmi „Angeli so zaplakali“ pritaknil tisto strašno zadnjo kitico, ko je pritaknil nič manj

strašno zadnjo kitico nič manj lepi pesmi „In večer se Stvarniku klanja“? Kaj si je pač mislil pesnik, ki je zapel Bogu tako globoko in resnično čuteni molitev („Pa bi jaz ne molil molitve . . .“), ko je prav za to molitev postavil tisti smešni, po vsebini in obliki banalni dialog „Samostanska lilija“?

Bojim se, da Sardenko nima čuta ne za vsakdanjost, ne za smešnost. Bojim se, da ne vé, da z enim samim praznim, neokretnim verzom vso pesem brez usmiljenja in za zmirom ubije. Nima čuta za smešnost, če se ni sam zasmejal n. pr. temle verzom:

Ta povest je, kakor kratka,
vendar bridkega spomina.

In v takem tonu je pisal tragedijo! Lepo je od njega, da posluša narodno pesem in tudi je lepo, da se ogiblje patosa ter išče naravnih izrazov. Ali jaz slutim, da ga pretirano to stremiljenje zavaja v svakdanjost; jaz slutim, da ga „ljubeznivost“ narodne pesmi, ki so jo prijatelji hvalili na njegovih proizvodih, zavaja v smešno in gnusno mehkuznost. Kjer se pričenjajo deminutivi, tam se poezija neha. Vsesal je bil vase mnogo narodne poezije, ali sesal je samo njeno mehkobo, njene moči niti žarka.

Povedal sem nakratko in odkritosrčno, kar mislim o Silvinu. Premeril je dolgo pot od svojih gimnazijskih začetkov mimo štacije ponesrečenih „Marjetic“ do „Mladega jutra“. Kdor je mogel premeriti tako pot, je pesnik in dolga je še pot pred njim . . . Prijatelj, ki vzameš v roko Sardenkove pesmi, pomisli ob slabih njegovih verzih, da jih je napisala pomotoma roka pesnikova ter mu bodi za desetero lepih pesmi tako hvaležen, kakor sem mu hvaležen jaz!

Ivan Cankar.

Oton Zupančič: Čez plan. — Ni je knjige v slovenski literaturi, ki bi hranila na tako maloštevilnih straneh toliko bujnega bogastva, kakor ga hrani druga zbirka Zupančičevih pesmi. Lahko je reči o tej knjigi, kar je rekel

OTON ZUPANČIČ.

Goethe o Byronovem Don Juanu: Tudi tako majhnega slabega mesta ni v nji, da bi ga z buciko prebodel. Z varnim korakom hodi človek po teh pisanih gredeh, preko poletnega polja, skoz šumeči gozd; nikoli mu ne zastane noga v sistem neprijetnem strahu, ki ga vzbuja nezaupnost do vodnika. Pokrajina je to, kakor je naše oči še niso videle in vendar nam je znana, tako kakor je znana ljubezen srcu, ki

jo je občutilo prvokrat z zavedno močjo. V vsi generaciji, v nas vseh, v vsi naši lepi zemlji so spale te pesmi, dokler nam jih ni vzbudil Zupančič, odprl nam srca in nam odprl oči, da so gledale lastnega srca bolest in upanje.

V zadnjih letih je vladal skoraj obupen pesimizem v naši literaturi in drugače ni moglo biti. Kdor je imel odprto

oko in srce pesnika, kakor bi ne bil pesimist? Ni ga naroda, da bi nosili najboljši sinovi njegovi tako težko breme, kakor ga je bil naložil Bog v nerazumljivem sklepu svojem dobrim ljudem, rojenim pod Triglavom. Kaj nam je preteklost, kaj nam zgodovina? Dajte nam prihodnost, dajte življenja in videli boste, kdo smo mi! Ali strah je v očeh, v srcu malodušnost. Komu tvoje pesmi, prijatelj? Čegava bo jutri njiva, kamor seješ svojih misli bogastvo? Ali ne bodo pojutrišnjem, jutri že morda orali po nji tuji plugi, skrunili nerodni tuji škornji tisto sveto prst, kjer se še poznajo sledovi tvojih solza in tvoje krvi? ...

Iz zatohlega pesimizma se je vzdignil Zupančič s silno močjo; v daljavo, ki smo jo slabotni in malodušni komaj slutili, so pogledale njegove oči. Vesela luč je zasijala v temi, glas je kriknil iz tišine ... Berite pesmi v spomin Aleksandrovi! Ob neizmernem odprtem grobu stoji poet; od murskega polja do Adrije se širi ta grob, nenasiten, življenja željan. Gledal je v grob in ni sklonil glave, niso se mu zašibila kolena. Silna senca, od zemlje do neba, je vstala iz groba —

„in šla sva, kjer je luč premagala mrak,
in bil je množic valujoči šum,
in kot je samosvoj bil njen korak
spoznal sem jo — ime ji je: Pogum.“

Tako je vzkliklo življenje iz grobov. Kakšne pač morajo biti oči, da so tako gledale, kakšno mora biti srce, da je tako čutilo? ... Te pesmi je zapel tisti pesnik, ki je bil prvi ugledal našega patrona, svetega Črtomira.

... In iz groba je vstal
on, ki je pal
ne od meča, od lastne nemoči —
in bežal je skozi les in mrak
in režal se mu v obraz je vrag
in vrani, sramoto vpijoči ...
„Tu leži na tla in grizi zemljo,
otruj ves dom s svojo robsko krvjo!
In zagrizel se v rodna je tla volkodlak —
to bil je Črtomir, naš junak ...“

Spoznal je črtomirstvo in zato ga je premagal. Mogočno in življenjapolno je zazvenela njegova beseda. Če je že konec blizu — čemu pač konec Črtomirov? Ali ni boljše, da pade človek, da pade narod z moškoveselim obrazom, ne z mehkužno povešenimi očmi, ali ni boljše, da udari poslednjikrat z moškoveselo močjo, ne pa da sklene roke v poslednjo udano molitev? ... Veselje do življenja nam je dalo življenja samega. Odkod nam danes in na tej zemlji pesnik, ki je mogel govoriti s takim upanjem? Kaj ni velik in nesmrten narod, ki je mogel v taki dobi roditi takega pesnika? —

Dolžnost bi bila moja, da bi pripovedoval zdaj o vsakem posameznem oddelku Zupančičeve knjige in o obliki še posebej. Ali jaz mislim, da je to stvar občinstva in profesorjev. Kdor je knjigo bral, me bo razumel, kdor pa je ni bral, bi bila zanj pač vsaka beseda o slovenski literaturi odveč.

Valentin Oblak.

Slovenska Šolska Matica. Tudi letošnje publikacije spričujejo, da društvo napreduje: pomnožilo se je za okroglo 200 članov, ki so dobili za leto 1903 četrto knjig.

1. **Pedagoški letopis.** III. Uredila H. Schreiner in V. Bežek.

Profesor L. Lavtar sklepa svojo, lansko leto započeto razpravo o računstvu s III. dobo, t. j. dobo metode. Razprava navaja vse pedagogice, ki so se z računstvom

uspešno bavili. Zgodovina izpričuje, da so se romanski narodi, zlasti Italijani in Francozi v prejšnjih stoletjih intenzivneje bavili z računstvom, toda zaostajali v metodi za Nemci. Pisatelj navaja postopanje prvih dveh narodov v sedanji dobi in primerja potem avstrijsko računostvje, ki je napredovalo vzporedno z nemškim. Doba „Metodiške knjige“ nam kaže računanje od l. 1775. dalje, Strehlova doba, ki je temeljila na Diesterwegovih načelih, od leta 1842. in Močnikova doba, kateri so bila Grubejeva načela vodilna, od l. 1856. dalje do današnjih dni. Pisatelj se posebej ozira na slovensko računostvje in na Slomškovo dobo.

Razpravo o dobi metode zaključuje z vsemi važnimi, računanja se tikajočimi točkami; najvažnejša se nam zde učna načela, ki jim je pisatelj dodal svoje tehtne, strokovno utemeljene nazore.

Profesor dr. Josip Tominšek razpravlja v 2. razpravi o telovadbi pregledno o zgodovini tega predmeta, o pomenu in namenu telovadbe in o smeri in pripomočkih telovadnega pouka na ljudskih šolah. Učitelji na deželi bodo g. profesorju zlasti hvaležni za praktične migljaje o vvedbi telovadbe na takih šolah, ki nimajo telovadnic. Profesor dr. Janko Bezjak nadaljuje v lanskem letopisu začeto razpravo Kernove teorije o osebkju in povedku letos z enako razpravo o predmetu in prislovju; profesor J. Koprivnik pa pripoveduje o potrebi in koristi šolskih izprehodov in potovanj z ozirom na neposredno čutno nazorovanje za razne učne predmete. „Letopis“ zaključujejo teme in teze pedagoških poročil pri društvenih in uradnih učiteljskih skupščinah l. 1903. in tajnikovo poročilo o delovanju Šolske Matice l. 1903.

Zanimajoči se za imenik društvenikov smo opazili, da Štajerska (zgolj južna — všteti Gradec —!) nadkriljuje število kranjskih društvenikov za — 23 članov! To daje misliti! Mnogo več pa daje misliti opazka uredništva na prvi strani letopisa, da tudi letos ni bilo mogoče objaviti spisa o razvoju metodike verouka. — Bojimo se, da ostane glas uredništva — glas vpijočega v puščavi še mnogo let. Verskih profesorjev, katehetov in župnikov šteje namreč Šolska Matica med člani celih 51.

Potem se ni čuditi, da imajo po nekaterih šolah ubogi otroci od prve do druge tedenske ure po 6—10 strani katekizma **memorirati**, pri klasifikaciji pa se pojavlja v posameznih razredih 30—50% dvojok v veroznanstvu! — Zalostno, a resnično!

Rudolf Vrabl: Izgubljena sreča. Založil Jern. Bahovec. V Ljubljani 1904. Cena 40 h. — Znani spretni mladinski pisatelj je napisal pravljico satirične in patriotske tendence. Komu? Mladina je ne bo razumela prav, odraslim pa je seveda prenaivna. Vrabl v slogu lepo napreduje. Modernističnih ločil in znamenj pa se naj ogiblje, ker so — še posebno v pravljicah! — brezsmiselna in smešna.

V. V. Latišev. V Peterburgu je slavi nedavno petindvajsetletnico svojega znanstveno-literarnega delovanja filolog, arheolog in pedagog, ravnatelj filološkega zavoda ter akademik Vasilij Vasiljevič Latišev, čegar mnogobrojna znanstvena dela in umetniški prevodi grških in latinskih klasičnih proizvodov so znani po vsej Rusiji.

F. Fidler. Decembra meseca m. l. se je izpolnilo petindvajsetletje literarnega delovanja F. Fidlerja, ki je mojstrski prevel dela 122 ruskih poetov na nemški jezik. Njegova zasluga je, da so spoznali Nemci nevenljiva dela Puškina, Lermontova, Nekrasova, Kolcova, Gogola, Tolstega, Majkova, Nadsona, Nikitina i. dr.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Kralj na Betajnovi. Drama v treh dejanjih. Spisal Ivan Cankar. Tako se nam je torej izpolnila že davno gojena želja! Veselili smo se že naprej strašnega poraza kritikujočih banavzov in po predstavi smo uživali, ko smo jih videli v stiski in zadregi, onemele od presenečenja in izsiljenega začudenja. Zopet je zmagal mlad modernist, čegar dela so izključena iz srednješolskih knjižnic in ki jih zrel rodoljub proforskega ali advokatskega patenta sploh ne čita. Zmagal je mlad novostrojkar, ki se ni dal krstiti z vodo Jordana pri učencih od Boga poklicanih literarnih slovenskih Mesij. In ta pagan je prišel nenadoma, Mesije pa so umolknil, nekateri so celo vzdikali „hosana!“ in si na glavo potresli pepela spokornosti in kesanja . . .

Čudna in teška je ta drama; dosti ima tehničnih pogrškov in neverjetnosti, tudi psiholoških misterijev se ji ne manjka; toda po svoji krepkosti je gotovo največja slovenska drama. Teška, zadehla, zadušna je v njej vsa atmosfera in zaključek deluje upravljanje uničujoče. A celotni dojem Cankarjeve drame je krasen, čisto umetniški. Ko je bil l. 1902. izdal Cankar pri Schwentnerju to svojo dramo, se je zgrozil nad njo neki — priznana duhovit? — recen- zent: „Ali je ta brezobzirni Kantor ideal Cankarjev? Gotovo ne! Jasno je, da stoji Cankar na strani Maksa, ki očita Kantorju brezobzirnost in brutalnost, ki dela vse, da bi tega kmet- skega avtokrata vr- gel s prestola, in ki je jeden izmed onih — tudi Gorkemu lju- bih — vagabundov, ki postajajo sociali- stovski in anarhi- stovski agitatorji iz mržnje in maščeva- nja. Toda Cankarju imponira Kantor, im- ponira mu njegova duševna moč, tako da se končno ve- seli njegove zmage. Saj je ta zmaga največja zaušnica da- našnji družbi in kukavicam, ki obdajajo take Kantorje, se jih bojé in se jim iz strahopetnosti hlinijo ter se ne upajo prijeti jih za vrat, dasi jih vidijo ubijati in krasti . . . Ali takih Kantorjev Slovenci res nimajo? — Ali se ne klan- njajo brutalnosti enega mogočnega tudi pri nas cela mesta, celi okraji in morda cele dežele? — Ali ni tudi med nami Maksov, osamljenih „anarhistov“ sredi strahopetnežev, ki grizejo tiho verige, ki jih je nadel vsemu narodu en sam Kantor? — Cankar ni podal niti v tej svoji drami tipa svojega ideala človeka, nego je docela negativen. Pisoč „Kralja na Betajnovi“ je podal le divno, dasi krvavo ironijo, krvavo satiro na družbo in njeno slabost. Cankar je jeden izmed onih naših pripravljavcev nove, duševne revolucije, dvigajočih svoj gromki glas proti morali tolpe in vsemu, kar ovira svobodni razvoj posameznika; Cankar je fanatičen glasnik resnice in pravice do življenja, napredka, prostosti duha in srca. In celó v megleni, mrzli Ljubljani so poslušali z nape- tostjo njegov glas, — cele trupe so tistega večera pobeg- nile z bregov Jordana — in od Boga poklicani literarni

IVAN CANKAR.

Mesije so osamljeni — njih vik pa je klic ovce sredi pu- ščave . . .

In to je, kar nas najbolj veseli! —

Dr. P.

Slovenska opera. Ob zaključku starega leta smo slišali z našega odra mladostno-vesele zvoke „Prodane ne- veste“. Umetniško to delo je naša opera prav temeljito naštudirala in izvedla z veliko eksaktnostjo. Gospa Ská- lova je imela v vlogi Maženke zopet priliko, dokazati nam svojo nadarjenost za lirske vloge. Gospod Orželski je svojemu blestečemu tenorju dal prosto pot in ustvaril tipič- nega Janka. Prav komičnega Vaška je s prirojeno šaljivostjo predstavljal gospod Lang, ki se mu je v komiki pridružil z uspehom mešetar Kecal gospoda Pestkovskega. Go- spodična Glivarčeva, gospod Betetto ter gospodična Kočvarjeva so spretno rešili svoje vloge. Tudi zbor in orkester so častno izvršili svojo nalogo.

Nova opera. „Peter Svačić“. Opera v dveh dejanjih s prologom in epilogom. Spisal dr. Trnoplesar. U- glasbil Josip Mandič. Dne 15. januarja t. l., ko se je to glasbeno delo prvič na našem odru izvajalo, je bil — petek. Gospodu Mandiču pa ta petek ni bil sovražen, saj ga je ljubljansko občinstvo burno častilo, ga obsipalo s cvetjem na odprti sceni in so ga krepke roke dvigale v zrak. Simpatič- nemu umetniku bo tako impulzivno navdušenje našega, sicer dosti hladnega občinstva gotovo v spodbudo k daljšemu delovanju! Nadarjenost, ki jo ima mladi skladatelj v sebi, mu ni dala miru, da ne bi stopil pred svet takoj prvič z veli- kim delom — z opero. Mislimo pa, da tisti dan, ko si je iz- biral besedilo, ali pa se za isto odločil, ni bil srečen. Tem- eljnega pogoja vsakega gledališkega proizvoda, t. j. hitrega, dramatiškega razvoja pogrešaš v tem libretu popolnoma. Iz tega besedila bi se dala napraviti pač le opera enodejanka in še ta bi bila prav kratka. Takemu nezrelemu besedilu je posvetil Mandič svoj glasbeni talent. Verjel je pač toliko sam vase, da z umetniško zanimivo glasbo premaga nedostatke libreta. Toda ta boj se mu v marsičem ni posrečil. Moral bi biti pač že star praktik, več v vseh poedinostih glasbene gledališke tehnike. Od dvajsetletnega mladeniča česa takega ne zahtevamo in tudi ne moremo. Gospod Mandič je prav spreten instrumentalist. Orkester obvlada v modernem duhu. Ustvarja ga samostalnega, neodvisnega od pevcev, semtertja tudi prav srečno karakterizuje z orkestrom ubranost dotičnih prizorov. Manj srečen je komponist v sestavi ulog pevcev. Neozirajoč se na obseg posameznih glasov, ustvarja gospod Mandič pač zelo težke vloge pevcev, kajti po večini vodi njih melodijo v najvišjih legah. Pevce se potemtakem kaj hitro izmuči in utrujeni glas mu odreče službo. Tudi pri zborih je bilo opaziti, s kako velikim naporom so posamezni pevci odpeli svoje visoke partije. — Operni aparat našega gledališča se je zavzel z vso vnetostjo za stvar, da bi kar naj- častneje proizvedel glasbeno delo mladega Hrvata. Pevci in pevke so posvetili vso svojo pevsko in igralsko umetnost svojim ulogam in napravili iz njih kar je mogoče. Zbor je pod vodstvom spretnega našega gospoda kapelnika storil svojo dolžnost.

v. r.

Koncert Jaroslava Kociana. Na dan sv. Treh kraljev je imela Ljubljana priložnost, slišati mladega češkega vir- tuoza na goslih iz slovite šole Ševčika na praškem konser- vatoriju. Kakor vsi umetniki iz te šole, razpolaga tudi Kocian z briljantno tehniko in veliko lahkoto, s katero vodi lok ob strunah svojega instrumenta. Umetnikova desna roka se giblje s tako prostostjo in lahkoto, da izvirajo izpod loka goslim glasovi polni milobe in sočnosti v kantileni. Kjer pa mora zadnja prepustiti polje virtuozi, se ne stavi Kocianu nobene zapreke, saj so njega levi roki kake težkoče v pri-

jemljajih neznane. Virtuozi teto svojo je pokazal umetnik zlasti v d-dur koncertu Paganinijevem in v Ševčikovih fantazijah po čeških narodnih pesmih. Poleg teh dveh skladb so bile sredi vzporeda vstavljene tri manjše kompozicije raznih skladateljev, namenjene pač širšemu občinstvu. Od resno glasbenih skladb je proizvajal češki umetnik le dve, in to Bachovo arijo in Bachov preludij. Obžalovali smo, da nam gospod umetnik ni nudil še kake večje skladbe muzikalne vrednosti, da bi ga spoznali še bolj temeljito tudi kot glasbenika, ne pa samo toliko, kolikor nam je dovolil soditi njega Bach.

v. r.

Češki pevski kvartet iz Prage, obstoječ iz gospodov Mikoláša, Černýja, Nováka in Svojsika, je koncertiral v „Nar. Domu“ meseca decembra m. l. Značilna je kvartetu prav fina miloba soglasja in lepo muzikalno čustvovanje ter predavanje. Malokdaj se vzpne kvartet do močnejšega, burnejšega zvoka, v večini si izbira le umotvore intimnejšega, lirskega značaja. Po večini je pel kvartet skladbe čeških skladateljev, med katerimi sta bila zastopana po krasnih kompozicijah gospoda Hoffmeister in Procházka, oba znana in tudi priznana pri našem muzikalnem občinstvu. Posamezni člani kvarteta so nastopili tudi kot solisti in nam je zlasti omenjati baritonista, gospoda Nováka, ki se je izkazal glasbeno zelo fino čutečega ter temperamentnega solista.

v. r.

Ruska gledališča v Moskvi in Petrogradu. Nikjer v Evropi ne uživajo gledališča tolike ljubezni kakor na Dunaju, v Moskvi in Petrogradu. Nikjer se ne piše in govori o operi, drami in baletu toliko, kakor v teh treh umetniških središčih. Gledališča so tu vsak večer zbirališča mnogobrojnega občinstva najrazličnejših slojev, ki jim je drama ali opera ali balet potrebni „vsakdanji duševni kruh“. Carsko malo gledališče v Moskvi ima izbran ensemble umetnikov, ki s svojimi stoletnimi tradicijami spominjajo na „maison de Molière“ v Parizu ali na staro dvorno gledališče na Dunaju. Največja ruska igralka — Marja Jermolova, ki združuje v sebi energijo Wolterice in čar Dusejeve, je stebler tega gledališča. V „hudožestvenem teatru“ v Petrogradu igrajo drame Ibsena, Hauptmanna, Przybyszewskega, Čehova, Gorkega i. dr. modernih avtorjev. Carski ruski operi v Petrogradu in v Moskvi uprizarjata operna dela Čajkovskega, Dargomiškega, Serova, Rimskega Korsakova, Rubinšteina, Jaferova, Glinke, pa tudi Wagnerja, Verdija i. dr. V Moskvi deluje veliki umetnik pevec, ki je hkratu izborni igravec, Fedor Šaljapin, prijatelj Gorkega. A tudi balet se goji v Rusiji kot samostojna umetnost in ne samo kot supplement opere. V Moskvi in Petrogradu namreč se že stoletja ljubi umetnost plesa. Pod carjem Aleksejem Mihajlovičem, očetom Petra Velikega, so imeli Rusi že dober balet, ki se je pod Katarino I. razvil do visoke stopinje dovršenosti. Sam Puškin je cenil balet kot visoko umetnost ter je v svojih stihih opeval baletno umetnico Istomino. Prvi ruski skladatelji so pisali baletno glasbo: Čajkovski je komponiral balete „Trujulčica“, „Labodje jezero“ in „Ščelkunčik“ (Nussknacker), A. Rubinstein „Vinska trta“, A. Glasunov „Raymonde“ i. t. d. — Prvi plesalci in plesalke so bili pri ruskem baletu Italijani, Francozi ali Nemci (Didelot, Taglioni, Perrault, St. Leon, Marius Petipa), ki so bili obenem tipični zastopniki „klasične šole“ baleta. V zadnjih desetletjih pa je začela zmagovati „realistična šola“, in celo umetnicam, kakoršne so Zucchi, dell' Era, Brianza, Ad. Giuri in Fanika Elssler, so Rusi očitali, da so sicer plesalke briljantne tehnike in virtuosne akrobatke, a da v njihovem plesu ni čutiti „ruske duše“. Tako so se cenile vedno višje ruske baletne umetnice. Že pred 50 leti

so slovele ruske baleteze Helena Andrejanova, Nadežda Bogdanova, Marja Muravjova; v letih 1870—80 pa baletezi Katarina Vasenova in Evgenija Sokolova. Sedaj slovi v Petrogradu Matilda Krzesinska, ki je „star“ carskega baleta, odličen mimičen talent in krasotica izredne dražesti; v Moskvi pa imajo celo dve veliki ruski baletezi: Ljubov Rosljavljeva in Katjuša Höltzerjeva, ki sta se, kakor Krzesinska, proslavili tudi že na inozemskih baletnih odrih. Za balete žrtvujejo Rusi ogromne svote; dekoracije slikajo najuglednejši dekoracijski umetniki in garderobe stanejo milijone rubljev! Prav sedaj pa imajo na Ruskem „baleten boj“: „klasičisti“ se bore z „realisti“. Režiserja Gorski in Stanislavski sta vodji „realistov“, ki zahtevajo tudi v baletni umetnosti predvsem resnico; mesto plesanega baleta hočejo „mimodramo“. Seveda jih klasisti zmerjajo zategadelj s priimkom „dekadentje“! — Skratka: ruska gledališča prvačijo danes tudi s svojim — baletom. V Moskvi, ki je sploh pravo središče ruske moderne umetnosti, imajo danes več baletnih šol, in ruska dekleta se posvečajo tudi tej umetnosti z vso resnobo. (Tako baletno šolo kaže tudi naša umetniška priloga Jos. Double.)

c. r.

UMETNOST.

Ganglov „Valvasor“. Pred par meseci je naša bela Ljubljana obogatela za nov spomenik. Na muzejskem trgu pred Rudolfinom se dviga kip slavnega kranjskega zgodovinarja Valvazorja, ki je bil vse svoje življenje žrtvoval proučevanju svoje domovine. Njegova „Ehre des Herzogtums Krain“ je še danes zanimiva zakladnica za zgodovinarja, narodopisca, folklorista, kronista, geografa in pesnika, saj je skoraj ni znanstvene stroke, s katero bi se univerzalni genij Valvasor ne bil pečal. Pisal je sicer nemško, naš brat ni bil, vendar ni bil nasproten slovenskemu ljudstvu, marveč je v svojih knjigah popolnoma objektivno poročal o kranjskih Slovencih . . .

Valvasor je zaslužil monument v Ljubljani že zdavnaj. Ministrstvo samo je poskrbelo, da se je delo izvršilo. Kiparju Ganglu, ki nam je ustvaril „Vodnika“, je bila poverjena naloga, ustvariti tudi Valvazorja. In kako nam je predstavil Gangl Valvazorja? Umetnik si je sestavil model, ki je bil po njegovem mnenju najefektnjši. Valvasor stoji kot sredovečen vitez v oklepu na granitnem podstavku. V levici drži meč in folianten rokapis, desnico pa izteguje zgovorno od sebe. Ta gesta naj bi pomenila: „To je dežela, ki sem jo ljubil, za katero sem delal in katere slavo in lepoto sem opisaval.“ Glava, precej obilna, mu gleda na levo. Vsa poza je nekako bojovita, saj se je Valvasor bojeval tudi z mečem v roki za čast dežele . . . Čemu je Valvasorjevo lice tako terzitivsko grdo, pa mi ni jasno.

Celoten vtisk spomenika je ugoden in priča, da je Gangl izza „Vodnika“ v modeliranju napredoval. V Valvazorju je brez dvoma več plastične monumentalnosti, nego v Vodniku.

Delo je bilo pri Valvazorju tudi dosti težavnejše. Pomislite samo na oklep, na plašč in na glavo samo! Toda Gangl je premagal vse težkoče, tako da se sme Ljubljana ponašati s svojim Valvazorjem. Ker živi Valvasor v naši kulturni zgodovini kot pisatelj, smo mislili, da nam ga Gangl upodobi morebiti sedečega pri mizi, zamišljenega v svoje študije in držčnega pero v desnici. Verjamemo, da bi bilo to težje, resnica pa je, da poznamo mnogo tudi takih kipov. Toda, kako si misli umetnik svoj umotvor, to

Škoda, da je bilo vreme pozne jeseni neugodno, in da se spomenik ni mogel slovesno odkriti, kar bi se bilo vsekakor spodobilo zaradi Valvazorjevega imena in zaradi umetniškega kipa Ganglovega! Artist.

Artist.

Razstava konkurenčnih načrtov za cesarjev spomenik. V „Mestnem domu“ v Ljubljani smo videli razstavljene konkurenčne načrte za cesarjev spomenik, ki se postavi v slovenskem središču na troške glavnega mesta in nekaterih občin na Kranjskem, Štajarskem, Primorskem in Koroškem. Jury je obdarila s I. darilom načrt Svitoslava Peruzzija, z II. darilom Fr. Bernekerja, s III. darilom pa Iv. Meštroviča. Odločilen je bil pri tem razsojanju le razpis, ki je določil, da troški spomenika ne smejo prekoračiti svote 35.000 K. S tako svoto se seveda ne da postaviti nič velikega in posebnega. Z umetniškega stališča pa nadkriljuje Bernekerjev spomenik po svoji izvirnosti, ideji in moderni zasnovanosti brezdvomno vse druge načrte! Izmed znanih kiparjev so konkurirali za spomenik še Iv. Zajc, Al. Progar in V. Bizjak. Zmagalec v tem boju, gosp. Sv. Peruzzi, je mlad, nadarjen umetnik, rodом iz Lip pri Ljubljani — na barju. Tudi ta razstava je dokazala, da imamo dovolj domačih kiparjev, ki so kos vsem plastičnim delom. Ker pa ni denarja, je konkurenca v umetnosti a priori izključena.

Srečko Magolič: Iz trnovskega predmestja. (Umetna priloga v tribarvnem tisku.) V bližini trnovske župnijske cerkve, tik drsališča „Kerna“, stoji pravi tip stare kranjske kmetske koč, ki so vedno redkejšje v okolici ljubljanski. Načrta tej koči ni napravil arhitekt-strokovnjak, nego si je postavil lastnik sam posamezne prizidke, kakor se mu zdelo, ne glede na pravilnost sloga. Udobno se sicer ne biva v taki koči, pač pa ima za slikarja posebno privlačnost v svoji izvirni nerednosti. Tudi Srečku Magoliču je obviselo oko na tej slikoviti koči, ki baš sredi umirajoče jesenske prirode učinkuje na gledalca sentimentalno. Original te slike je bodisi glede čistosti barv, kakor tudi tehnike mojstrsko dovršen, kar najbolje svedoči to, da je pravico pomnožitve odkupil grafični umetniški zavod Brend'amour, Simhart in drug v Monakovem, od katerega si je „Slovani“ pridobil prvi pravico ponatiska. Magoličeve slike so nam znane že iz lanskega letnika „Slovana“, in odveč bi bilo, jih iznova obsirneje opisovati; edino kar nam je pripomniti, je njegov vidni napredek. Včasih suhe, prstene barve postajajo živejše, sočnejše. Preskrbna risba — med našimi umetniki pač nenavadna lastnost! — je dajala Magoličevim slikam včasih oster izraz, a tudi ta ostrost se izgublja, in slikar se bliža vedno bolj modernemu slogu. K tako lepemu napredku pa pripomore slikarju edino le njegova velika marljivost in pa ljubezen ter navdušenje za lepo umetnost, saj nima proste ure, da bi je ne izkoristil za slikanje. Tako ga lahko vidimo ob nedeljah in praznikih, v lepem ali slabem vremenu, v mrazu ali vročini v prosti naravi pred slikarskim stojalom. — **Jos. Douba:** V baletni šoli (Umetna priloga.) „Ples je tako star kakor ljubezen, ter je med prvimi stvarstvi na svetu“, pravi Lucian. Imel je bogoslužben namen pri prazgodovinskih in tudi pri prvih kulturnih narodih; iz njega se je razvila pantomima in končno drama. Plesal je že kralj David, plesala je Saloma: prvi je s plesom častil Boga, druga je s plesom kazala le svojo poltno strast. Plesali so Egiptčanci, Grki, Rimljani, plešejo Indijanci, Zamorci, Arabci, Japonci . . . vsak po svoje, a vsi z namenom: kazati svojo telesno lepoto, buditi ljubezen, izzivati bojevitost ali pa častiti svoje božanstvo. In še dandanes so plesi divjih narodov v svoji obscenosti slični nekim plesom rafiniranokulturnih Francozov ali Špancev. Arabski trebušni ples in francoski kankan ali španska tarantella ali angleški Cake-walk so si v razbrzdanosti enaki. Toda ples je imel že od nekdaj tudi svoje plemenite oblike, in Simonides je zval ples grških hetér „nema poezija“. Naporna je šola modernih baletéz in baletnikov; prvaki med njimi pa imajo svetovno slavo in knežje palače . . . Tako baletno šolo, v katero stopa entuziastka-učenka, kaže naša slika. Tudi Slovani imajo svoje ugledne baletteze — na Ruskem, Poljskem in Češkem. (Glej poročilo na strani 95.) — Zima v gozdu. — **Ferdo Kovačević:** Iz zagrebške okolice. Moderna slikarska tehnika ima v Kovačeviću na Hrvaškem eminentnega zastopnika. — **Dunaj:** Vseučilišče. — **Robert Frangeš:** Ovce. — **Maks Liebenwein:** Bazar v Sarajevem. Pogled na čaršijsko trgovišče z živili, kjer sedé leporejene mačke po vrečah in zabojih, da preganjajo škodljive glodalce. — **Leon Arndt:** Drvar. Čitajte novelo „Hrvatariji“ naše Zofke Jelovškove-Kvedrove v njeni knjigi „Iz naših krajev“! Evo tip drvarja v Slavoniji! — **Prof. Tomaž Štetky:** Na Otavi. — **Oton Zupancič:** (Portret) — **Ivan Cankar:** (Portret). — **Svitoslav Peruzzi:** Načrt za cesarjev spomenik v Ljubljani. (Glej poročilo na str. 96.)